

IZOBRAŽENOST STAREJŠIH V POVEZAVI Z LAŽNIMI NOVICAMI

—

Transnacionalno poročilo

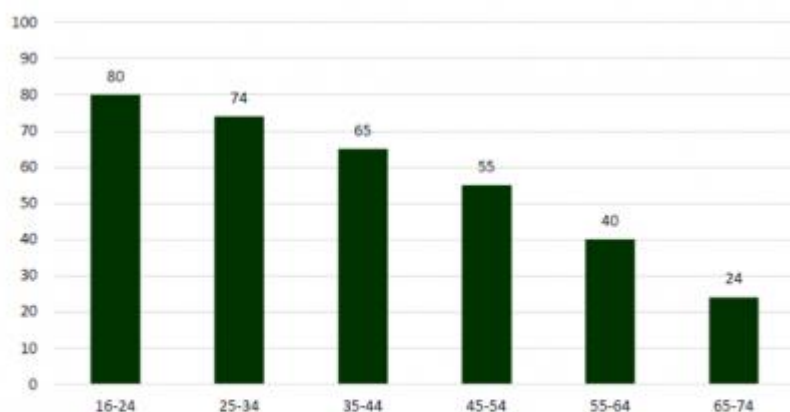
Avtor besedila: BUPNET (partner v projektu): | Datum priprave: november 2022

Kazalo vsebine

1. Povzetek	2
Del I: Ugotovitve in analize v partnerskih državah	5
2. Digitalna pismenosti med starejšimi v Evropi	5
2.1. Nemčija	5
2.2. Avstrija	11
2.3. Slovenija	17
2.4. Italija	20
2.5. Ciper	24
2.6. Grčija	26
II. del: Mednarodna analiza	32
3. Dojemanje lažnih novic in kritično razmišljanje starejših	32
4. Didaktika, prilagojena starosti, in učne potrebe starejših učencev	38
5. Glavne potrebe izobraževalcev odraslih	50
6. Primeri dobrih praks prakse in pasti	53
7. Seznam virov	60

1. Povzetek

Po podatkih poročila **Digital Economy and Society Index (DESI) 2020** je bilo v zadnjih štirih letih ugotovljeno, da: "raven digitalnih spretnosti se je še naprej počasi povečevala in dosegla 58 % posameznikov z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi, 33 % z nad osnovnimi digitalnimi spretnostmi in 61 % posameznikov z vsaj osnovnimi spretnostmi na področju programske opreme. Na kazalnike spretnosti močno vplivajo socialnodemografski vidiki. Na primer, 82 % mladih posameznikov (16-24 let), 85 % oseb z visoko formalno izobrazbo, 68 % zaposlenih ali samozaposlenih oseb in 87 % študentov ima vsaj osnovna digitalna znanja. Nasprotno pa **ima osnovna znanja le 35 % oseb, starih od 55 do 74 let, ter 30 % upokoјencev in neaktivnih oseb.**"¹

Source: Eurostat, isoc_sk_dskl_i (2021)

Figure 1: Individuals who have basic or above basic overall digital skills by age groups, % of age groups, EC-27, 2019

Visok odstotek uporabnikov interneta, starejših od 55 let, z osnovnim znanjem branja in pisanja pomeni tudi, da imajo številni starejši težave pri iskanju veljavnih virov, saj pogosto zgolj uživajo informacije, ne da bi jih kritično obravnavali. Niso v celoti sposobni razlikovati med resničnimi in lažnimi informacijami na internetu. Čeprav so žrtve lažnih novic ljudje vseh starosti, so številne študije pokazale, da so starejši odrasli bolj izpostavljeni verjetju in deljenju lažnih novic in digitalnih

¹ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/desi-human-capital>

dezinformacij kot mladi. Medtem ko se digitalna in medijska pismenost vse bolj obravnavata v razredu, da bi učenci postali zavestni in kritični prejemniki informacij, moramo zdaj ponovno rpremisliti o našem pristopu k digitalni pismenosti starejših državljanov (65+), generacij, ki so doživele drastičen prehod iz tiskane kulture v kulturo družbenih medijev. Razvijanje spretnosti digitalne pismenosti bi moralo presegati pridobivanje osnovnih sposobnosti za upravljanje pametnih naprav in se usmeriti v razvijanje medijske pismenosti, kritičnega razmišljanja in sposobnosti prepoznavanja zanesljivih spletnih informacij. Te ugotovitve so skladne tudi s pregledom medijske pismenosti med starejšimi, ki so ga opravili Rasi in drugi (2020)², in s poročilom DESI 2020. V njih predlagajo strateško načrtovanje in izvajanje morebitnih usposabljanj za izboljšanje digitalnih kompetenc in digitalne pismenosti starejših oseb z znanjem o programski opremi in z uporabo interneta.

Zato je **projekt SAFE (Seniors' Anti-Fake Education) posebej namenjen starejšim, saj imajo v primerjavi z mladimi drugačne navade pri interakciji z mediji**. Partnerji projekta SAFE menijo, da izzivi današnjega interneta in **hiter razvoj lažnih novic v zadnjem desetletju zahtevajo nov pristop k digitalni pismenosti**. Zato **projekt SAFE obravnava izziv zagotavljanja veščin kritičnega razmišljanja za premagovanje morebitnih pasti pri uporabi spletnih virov in družbenih medijev v kontekstu izobraževanja starejših z zagotavljanjem inovativnega programa usposabljanja za izobraževalce odraslih, ki delajo s starejšimi, serije delavnic za starejše učence ter spletnega središča za informacije in učenje za obe ciljni skupini**.

V tem poročilu je medijska pismenost razumljena kot "sposobnost dostopa do medijev, kritičnega razumevanja in interakcije z njimi", ki "državljanom vseh starosti omogoča, da se orientirajo v sodobnem novičarskem okolju in sprejemajo informirane odločitve".³

² <https://journals.sagepub.com/doi/10.1177/0741713620923755>

³ Politika avdiovizualnih in medijskih storitev. (2019): Politika avdiovizualnih in medijskih storitev (enota I.1). <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/media-literacy>.

Izraz lažne novice je težje razumeti. Običajno ga opisujejo kot "pojem, ki se nanaša na 'spekter vrst informacij'. Ta vključuje tako imenovane 'nizko tvegane oblike', kot so strankarski politični diskurz in naslovi z vabo na klik. Vendar vključuje tudi bolj tvegane prakse, kot je uporaba zlonamernih izmišljotin z uporabo avtomatiziranih tehnik ojačitve, ki jih različni akterji uporabljajo na primer za infiltracijo množičnih skupin ali za vplivanje na demokratične procese v državah EU in njihovo spodkopavanje."⁴

Kompetence se razumejo kot: "⁵. Starejši so opredeljeni kot starostna skupina 65+.

To mednarodno poročilo temelji na šestih nacionalnih poročilih iz Avstrije, Cipra, Nemčije, Grčije, Italije in Slovenije, ki so bila pripravljena poleti 2022. Prizadeva si združiti rezultate teh šestih poročil in odražati težnje v tem okviru. Na podlagi tega bo ponudilo predloge za razvoj programa usposabljanja za izobraževalce odraslih in serije delavnic, namenjenih starejšim udeležencem izobraževanja.

Ker se stanje digitalne pismenosti in poznavanje lažnih novic med starejšimi razlikuje od države do države, iz prvega dela ni mogoče potegniti splošnih zaključkov, kot to velja za različna poglavja drugega dela. Namesto tega je namen dela I ponazoriti različne razmere na področju digitalne pismenosti med starejšimi v posameznih partnerskih državah.

⁴ https://digitol.eu/wp-content/uploads/2020/09/DIGITOL_Overall_Report_.pdf.

⁵ Evropski parlament in Svet Evropske unije, 2008.

Del I: Ugotovitve in analiza v zvezi z državami

2. Digitalna pismenost med starejšimi v Evropi

Raziskave kažejo, da se v Evropi vse bolj zavedamo, da je starejša generacija pri digitalnem izobraževanju pogosto zapostavljena. Posledično se v vseh šestih državah partnericah povečuje stanje na področju izobraževanja starejših učencev, starih nad 65 let, na področju digitalne pismenosti. V naslednjih poglavjih je podan pregled stanja v Nemčiji, Avstriji, Sloveniji, Italiji, na Cipru in v Grčiji. Zagotovljene bodo informacije o tem, kaj se v teh državah dela za izboljšanje splošnega stanja ozaveščenosti starejših udeležencev izobraževanja glede lažnih informacij na internetu in v družabnih medijih. Opisani bodo ukrepi in pobude, kot so nacionalni načrti in strategije za izboljšanje digitalne pismenosti starejših, ter naštetni nosilci in zainteresirane strani, kot so vlade in ministrstva, organizacije in nevladne organizacije, centri za izobraževanje odraslih in izobraževalne službe, sindikati in zasebna podjetja. Poleg tega bodo v prvem delu prikazane izobraževalne ponudbe, projekti in pobude, ki se izvajajo v posameznih državah.

2.1. NEMČIJA

Zvezno ministrstvo za družino, starejše, ženske in mladino (Bundesministerium für Familie, Senioren, Frauen und Jugend) je leta 2020 objavilo osmo poročilo o staranju, ki se osredotoča na starejše ljudi in digitalizacijo⁶. Dejstvo, da se ta izdaja poročila o staranju osredotoča na digitalizacijo, odraža pomembnost te teme za starejše ljudi v Nemčiji. Poročilo obravnava izzive, ki jih digitalizacija prinaša starejšim generacijam, in išče odgovore, kako digitalizacijo obravnavati starosti prijazno. Podrobneje obravnava različne načine uporabe digitalnega v vsakdanjem svetu, tudi pri starejših. Te so: komunikacija z družino in prijatelji (socialna plat digitalizacije), vsakodnevna opravila, kot sta spletno bančništvo ali nakupovanje, stanovanje, uporaba naprav iz zdravstvenega

⁶ <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/159938/3970eeca3b3c3c630e359379438c6108/achter-altersbericht-langfassung-data.pdf>

sektorja. Načeloma je pri uporabi digitalnih naprav poudarek na ohranjanju samostojnosti in socialni vključenosti v tej starostni skupini. Slednje je zelo pomembno, kar dokazujejo ugotovitve iz vseh partnerskih držav.

Po podatkih poročila je bilo v Nemčiji 97 % oseb, starih od 43 do 48 let, na spletu (za leto 2017), medtem ko je bilo v starostni skupini 67+ v tem obdobju na spletu le od 39,4 % do 80,9 % oseb. "Kar zadeva dostop do interneta in njegovo uporabo, je med mlajšimi in starejšimi še vedno jasen digitalni razkorak. Starejši imajo manjši dostop do interneta in ga tudi manj pogosto uporabljajo kot mlajši."⁷ Huxhold in Otte na podlagi podatkov iz nemške raziskave o staranju 8th prikazujeta, da so leta 2017 ljudje v srednji odrasli dobi (od 43 do 60 let) skoraj povsod imeli dostop do interneta (...) Ta delež je visok (več kot 80 odstotkov) tudi v obdobju okoli upokojitve (od 60 do 72 let). Nasprotno pa je od sredine 70. leta dalje delež oseb z dostopom do interneta bistveno nižji (73-78 let: (73,4 odstotka); 79-84 let: 39,4 odstotka:⁸

Tabelle 1

Anteil der Personen im Alter von 43 bis 84 Jahren, die Zugang zum Internet haben, in den Jahren 2002 bis 2017, nach Alter (in Prozent)

	2002	2008	2011	2014	2017
43-48 Jahre	56,4	84,0	91,2	96,0	97,0
49-54 Jahre	50,1	74,9	84,6	94,7	97,3
55-60 Jahre	34,2	67,3	79,0	90,0	94,4
61-66 Jahre	17,2	51,0	70,2	79,7	89,4
67-72 Jahre	9,2	33,0	51,2	70,7	80,9
73-78 Jahre	5,8	17,3	28,0	45,4	64,4
79-84 Jahre	1,3	9,1	18,8	26,8	39,4

Quelle: Huxhold und Otte (2019). Datengrundlage: DEAS 2002-2017, gewichtet, (n2002= 4.247, n2008= 5488, n2011= 3770, n2014= 7.278, n2017= 5.246). Die Altersgruppen sind so gewählt, dass jeweils sechs Geburtsjahrgänge zusammengefasst werden (bei der Altersgruppe 79-84 Jahren sind dies bei der Datenerhebung 2002 die Geburtsjahrgänge 1918-1923, bei der Datenerhebung 2008 die Geburtsjahrgänge 1914-1929 etc.). Damit wird erreicht, dass über die Datenerhebungen hinweg Personen aus nicht überlappenden Geburtsjahrgängen miteinander verglichen werden. Dadurch sind Veränderungen zwischen Datenerhebungen als Kohortenunterschiede interpretierbar.

⁷ https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/65804/ssoar-2019-huxhold_et_al-Internetzugang_und_Internetnutzung_in_der.pdf;jsessionid=97A072F99E2306946337024D1F6D852C?sequence=1.

⁸ <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/159916/9f488c2a406ccc42cb1a694944230c96/achter-altersbericht-bundestagsdrucksache-data.pdf>, str. 63.

Raziskava iz 8. poročila o staranju prebivalstva kaže tudi, da je spletno vedenje v Nemčiji povezano s stopnjo izobrazbe. To ne kaže le na povezavo med starostjo in digitalizacijo, temveč tudi na močno povezanost med izobrazbo in digitalizacijo. Poleg tega ima pomembno vlogo tudi spol. Od žensk, starih 80 let in več, jih internet uporablja le 40 %, kar je v močnem nasprotju z dejstvom, da predstavljajo dve tretjini te starostne skupine. Razlog za to lahko iščemo v različnih delovnih biografijah moških in žensk v tej generaciji, pa tudi v vlogah spolov. Upoštevati je treba tudi prostorske dejavnike, saj je več starejših ljudi na spletu v mestnih regijah, manj pa na podežlju. To še povečuje socialno izolacijo, ki je za mnoge starejše na podeželskih območjih Nemčije že tako ali tako zelo pomembna.

Številke iz poročila 8th o staranju govorijo same zase. Zaradi njih se v Nemčiji vse bolj zavedamo, da je starejša generacija pogosto zapostavljena, ko gre za digitalno izobraževanje. V zadnjih 20 letih je bilo veliko storjenega za izboljšanje kritične ozaveščenosti o spletnem svetu za mlajše generacije. Šele pred kratkim je nemški Bundesregierung vzpostavil številne pobude, programe, projekte in delovna mesta, ki odražajo potrebo po vključevanju starejših tudi v zvezi z digitalizacijo. Poleg tega se naročajo študije za povečanje splošne ozaveščenosti o digitalni odpornosti in prepoznavanju lažnih novic, namenjene tudi starejšim državljanom.

Ker starejši od 65 let niso odraščali z digitalnimi mediji in tehnologijami kot mlajši in so se z njimi srečali precej pozno v svojem poklicnem življenju, je položaj nekoliko drugačen kot pri tistih, ki so z digitalnimi mediji odraščali v času svojega poklicnega življenja. Ker se ta generacija ne bo več učila uporabljati digitalnih medijev in razvijati z njimi povezanih spretnosti v formalnih okoljih, kot sta služba ali šola, se izobraževalne ponudbe pogosto začnejo na drugi točki kot v poklicnem življenju. Da bi zapolnili to vrzel, so se raje začeli izvajati programi in pobude v okoljih neformalnega učenja (knjižnice itd.) ter neformalno učenje na delovnem mestu.

Ukrepi in pobude

V zadnjih dveh desetletjih so bili uvedeni številni drugi ukrepi za digitalizacijo in staranje. Naj jih naštejemo le nekaj:

- Ena od dveh glavnih nemških javnih televizijskih postaj ponuja iskalnik dejstev, tako imenovani ARD-Faktenfinder⁹. Novice in dejanske teme so neodvisno raziskane na visoki novinarski ravni. Razdelki so namenjeni tudi lažnim novicam in družbenim medijem. Študije, ki jih je BUPNET zbral v okviru sorodnih projektov, kažejo, da zlasti starejše generacije še vedno zbirajo informacije na javnih televizijskih postajah, kot je ARD, in v tiskanih medijih. S tega vidika je iskalnik dejstev vsekakor usmerjen v ciljno skupino.
- Nemčija je leta 2021 uvedla tudi delovno mesto pooblaščenca za medijsko kompetenco (Medienkompetenz-Beauftragter der Landesmedienanstalten). Novo delovno mesto je namenjeno povezovanju, pa tudi prepričevanju državljanov, naj storijo več na področju medijskega izobraževanja. Ponudba ni namenjena le mladim, temveč tudi starejšim.
- V času zveznih volitev leta 2021 je Fundacija za digitalne priložnosti (Stiftung Digitale Chancen) objavila tudi izobraževalno kampanjo na temo dezinformacij na internetu z naslovom Gledano stvarno - fit proti lažnim novicam za starejše.

Vodilni akterji in druge zainteresirane strani

Eden glavnih akterjev na tem področju je že omenjena Fundacija za digitalne priložnosti. Ta je začela izvajati različne projekte.¹⁰ Eden od teh projektov se imenuje Digitalno mobilni v starosti (Digital Mobil im Alter). Cilj projekta je ustvariti in prebuditi medijske kompetence in zaupanje v lastne sposobnosti v tej starostni skupini ter tako vključiti osebe, starejše od 65 let, v današnjo digitalno družbo. V ta namen je fundacija pripravila tudi priročnik Digitalne kompetence za starejše. S tem vodnikom želi fundacija nagovoriti izobraževalce odraslih, ki starejšim pomagajo pri

⁹ <https://www.tagesschau.de/faktenfinder>.

¹⁰ Na voljo je tukaj: <https://www.digitale-chancen.de/content/sections/projekte.cfm/secid.145/secid2.148>.

pridobivanju veščin, potrebnih za uporabo digitalnih aplikacij in krepitev samozavesti. Nove vsebine in posodobitve so stalno na voljo za prenos na spletni strani projekta¹¹. Drug primer projekta je Fully in life (Voll im Leben)¹².

Spremljevalci socialnih omrežij, ki so bili uvedeni v procesu digitalizacije, spremljajo starejše državljane na njihovi poti do interneta, pri čemer se osredotočajo na to, da starejšim omogočijo dostop do socialnih omrežij. Digitalni kompas (DigitalKompass)¹³ tem internetnim vodnikom, medijskim mentorjem in digitalnim ambasadorjem ponuja pregled nacionalne in regionalne ponudbe ter skupno približno 400 lokalnih internetnih pobud za starejše in priložnosti za usposabljanje po vsej državi. Izobraževalne ponudbe delajo z oblikami, kot so frontalna predavanja, prostovoljni piloti, mladi pomagajo starejšim, starejši pomagajo starejšim itd.

Nadaljnje zainteresirane strani so:

- [*Bundeszentrale für Politische Bildung*](#)
- [*Politik Digital*](#)
- [*Digitales Deutschland*](#)
- [*Deutsches Institut für Erwachsenenbildung*](#)

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

Ponudbe potekajo v več okoljih. Veliko je narejenega za izboljšanje samega spleta za starejše ljudi. Ponudniki dajejo na voljo ponudbe z nizkimi ovirami ali celo brez ovir na internetu. Poleg tega so zdaj na voljo številni pripomočki, pogosto brezplačni, za povečavo besedil in slik ter glasno branje besedil. Tudi upravljanje digitalnih storitev postaja vse bolj intuitivno, kar je za starejše olajšanje. Akademije in vzorčni programi ter tečaji medijske usposobljenosti ponujajo osebne informativne

¹¹ www.digital-mobil-im-alter.de

¹² <https://www.frauenbund-augsburg.de/themen-projekte/voll-im-leben>

¹³ <https://www.digital-kompass.de/aktuelles/digital-im-alter-wer-unterstuetzt-wo>

dogodke in usposabljanja. Izvajajo forume, kot je Praxisforum: Digitale Kompetenzen Älterer stärken¹⁴. Mreže, kot je Seniors on the Internet, si prizadevajo za združevanje dejavnosti za krepitev medijskih kompetenc starejših.

Center za izobraževanje odraslih (Volkshochschule) je pomemben akter na področju izobraževanja odraslih v Nemčiji. Starejšim učencem ponuja tradicionalne tečaje usposabljanja tudi na družbenih omrežjih. Trajanje je različno, od ene 90-minutne seanse do ponudbe, ki zajema več modulov.

Drugi akter je Univerza za tretje življenjsko obdobje (Universität des Dritten Lebensalters), ki ne ustvarja le ponudbe na posameznih univerzah, temveč je tudi merilo na nacionalni ravni.

V zasebnem sektorju podjetja in samozaposleni ponujajo široko paleto tečajev informacijske tehnologije, ki so posebej namenjeni starejšim od 60 let. Ti lahko potekajo v prostorih podjetja ali zunaj njega, npr. v centrih za srečanja ali v domovih za starejše¹⁵.

Izobraževalne priložnosti lahko potekajo kot zaprti, časovno omejeni tečaji ali kot odprta oblika, ki se ji lahko vsakdo kadar koli pridruži. Pri slednjih gre za stalne tečaje, na katere lahko udeleženci prinesejo svoja vprašanja ali težave s področja IT. O njih se nato razpravlja in rešujejo v skupini.

Udeleženci si prizadevajo za zelo različne cilje: Nekateri želijo izboljšati svoje sposobnosti iz poklicnih razlogov, drugi pa optimizirati zasebna področja svojega življenja. To vključuje uporabo interneta, da bi lahko uporabljali spletno nakupovanje, spletno bančništvo itd. Drugi se želijo seznaniti z mobilnimi telefoni in socialnimi omrežji, da bi bili v boljšem stiku z družino in prijatelji. Tečaji trajajo različno dolgo. V večini primerov ne presegajo nekaj ur ali srečanj.

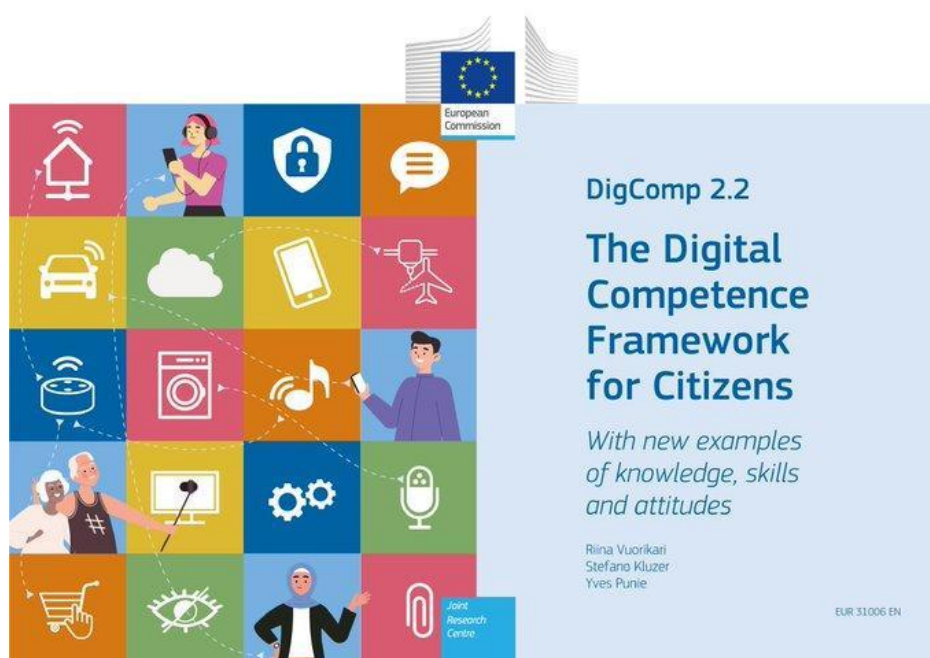
¹⁴ <https://akademie2.lebenshaelfte.de/projekte/aelter-werden-in-unserer-digitalen-welt/praxisforum-12-02-19-digitale-kompetenzen-alterer-starken>.

¹⁵ <https://einfachdigitalesvermitteln.de/kursangebot-fuer-seniorenresidenzen>.

2.2. Avstrija

Avstrijski zvezni svetovni svet za starejše je leta 2013 pripravil načrt za starejše, v katerem je ugotovil nizko digitalno pismenost med starejšimi in zahteval prilagojene ponudbe za usposabljanje na področju medijev in digitalne pismenosti.

Zvezna vlada je **leto 2019** razglasila za **leto digitalizacije** in uvedla okvir digitalnih kompetenc za Avstrijo - DigComp 2.2 AT, ki temelji na okviru digitalnih kompetenc EU. Model digitalnih kompetenc opredeljuje digitalne kompetence na šestih področjih (osnove in dostop, ravnanje z informacijami in podatki, komunikacija in sodelovanje, ustvarjanje digitalnih vsebin, varnost, reševanje problemov). Od poletja 2021 Avstrija zagotavlja tudi nacionalni sistem certificiranja digitalnih kompetenc (DigComp-CERT), ki je podoben sistemom jezikovnih kompetenc.

([Platforma za digitalna znanja in spretnosti ter delovna mesta](#), 2022)

Vodilni akterji in druge zainteresirane strani

V sodelovanju z Zveznim ministrstvom za digitalne in gospodarske zadeve ter avstrijskim svetom starejših je pobuda Fit4Internet¹⁶ po vsej Avstriji začela usposabljanje za izboljšanje (osnovnih) digitalnih spretnosti za generacijo 60+. Fit4Internet je neprofitno združenje, ki tesno sodeluje s podjetji, ustanovami in organizacijami. Preko platforme lahko uporabniki ocenijo svoje digitalne kompetence na podlagi okvira digitalnih kompetenc za Avstrijo, ustvarijo svoj profil digitalnih kompetenc ter odkrijejo svoje spretnosti in pomanjkljivosti. Uporabniki lahko najdejo brezplačne prilagojene module usposabljanja za izboljšanje svojih spretnosti v okviru varne uporabe interneta, uporabe pametnih telefonov/tablic, spletnih seminarjev/Zoom-classes, storitev Google, WhatsApp in YouTube.

Pobuda se je začela z degustacijskim tečajem "Digitalna kava" za starejše oktobra 2018 na dveh lokacijah v vsaki zvezni deželi. Vendar so bili zaradi krize COVID-19 nadaljnji tečaji odpovedani in trenutno se čaka na boljše okoliščine za nadaljevanje tečajev. Medtem imajo starejši uporabniki možnost prenosa različnega gradiva za usposabljanje.

digitaleSenior:innen¹⁷ (digitalni seniorji) je servisna točka za digitalno izobraževanje starejših v Avstriji, ki ga financira zvezno ministrstvo za socialne zadeve, zdravstvo in varstvo potrošnikov. Ponudba je namenjena izobraževalnim ustanovam in predavateljem, njen cilj pa je podpirati načrtovanje in izvajanje starejšim prijaznih izobraževalnih programov.

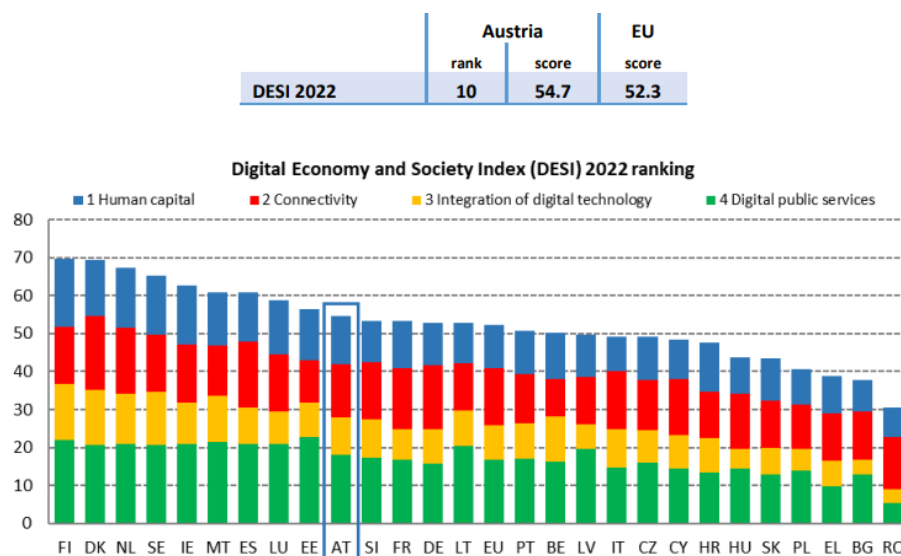
Zvezno ministrstvo za socialne zadeve zagotavlja tudi finančno podporo izobraževalcem odraslih za pridobivanje spretnosti v okviru usposabljanja starejših za digitalne kompetence.

¹⁶ https://www.fit4internet.at/view/generation_60plus

¹⁷ <https://www.digitaleseniorinnen.at/>

Avstrijski inštitut za uporabne telekomunikacije (ÖIAT)¹⁸, ki tesno sodeluje z državnim sektorjem in nevladnimi organizacijami, izvaja več (raziskovalnih) projektov za spodbujanje digitalne pismenosti.

Druge zainteresirane strani vključujejo centre za izobraževanje odraslih, katoliško izobraževalno službo, avstrijsko zvezo starejših (ÖSB), učni center avstrijske gospodarske zbornice (WIFI) in neprofitne organizacije, ki na nacionalni in regionalni ravni ponujajo različne programe usposabljanja v okviru digitalne pismenosti (glej zgoraj). Nekatere institucije so se odzvale na krizo COVID-19, ki je razkrila splošno pomanjkanje digitalnih kompetenc med starejšimi, ki so imeli težave pri spletnem prijavljanju na testiranja in druge termine. Kot odziv na to so npr. centri za izobraževanje odraslih pripravili učne ponudbe in organizirali delavnice s poudarkom na digitalni pismenosti za starejše. Prav tako je bila Avstrija leta 2022 po indeksu digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) uvrščena na 10. mesto med državami članicami EU in je na tem področju napredovala v skladu s povprečjem EU.

(Evropska komisija, 2022)

¹⁸ <https://www.oiat.at/>

Avstrija je v indeksu digitalnega gospodarstva in družbe (DESI) za leto 2022 zasedla 10. mesto med 27 državami članicami EU. Od leta 2017 do leta 2022 je država glede kazalnikov DESI napredovala s povprečno letno relativno stopnjo rasti 8 odstotnih točk¹, kar je v skladu s povprečjem EU.

Pobude

Višja strokovna šola¹⁹ ponuja različne tečaje in spletne seminarje s poudarkom na računalnikih, pametnih telefonih in internetu (spletno nakupovanje, varstvo podatkov) - s sedežem na Dunaju.

Na Dunaju je na voljo zasebno svetovanje²⁰ za starejše (individualna in skupinska srečanja o uporabi interneta, pametnih telefonov, tabličnih računalnikov ...). Nekatere ponudbe so za člane kluba brezplačne. Za svetovanje 1-1 zahtevajo od 44 do 64 EUR.

Trenutni projekt Women.to.ring²¹ je leta 2021 izvajala neprofitna organizacija Kokon, ki starejšim ženskam ponuja svetovanje in usposabljanje na področju učenja digitalnih kompetenc. Organiziran je predvsem prek tandemskega sistema.

V okviru projekta "Medijske kompetence žensk 60+"²² v imenu ministrstva za socialne zadeve smo z več ženskami opravili intervjuje o njihovi uporabi digitalnih medijev. Namen videoportretov je spodbuditi starejše učenke k ravnanju z digitalnimi mediji in prikazati večplastno podobo starejših žensk.

¹⁹ <https://www.seniorencolleg.at/>

²⁰ <https://www.qualitaetszeit.at>

²¹ <https://www.kokon-frauen.com/>

²² <https://www.youtube.com/playlist?list=PLjdSE966k44a4yLAFooH4bpvZYIRlXP>

Zvezno ministrstvo za socialne zadeve, zdravstveno varstvo in varstvo potrošnikov je leta 2017 objavilo podrobno brošuro, namenjeno starejšim, v kateri se med drugim osredotoča na varno komunikacijo na internetu.²³

Mesto Dunaj na svoji spletni strani ponuja različne informacije o lažnih novicah, globokih ponaredkih in nasvetih, kako ravnati z njimi.²⁴

DigitaleSenior:innen²⁵ (digitalni seniorji) na svoji spletni strani ponujajo različna gradiva za usposabljanje, videoposnetke, informativne liste, brezplačne trenerske delavnice in tečaje usposabljanja za vodje usposabljanj in trenerje. Gradiva zajemajo različne teme, vključno z informacijami o lažnih novicah, prevarah, ribarjenju in nasveti za kompetentno vrednotenje informacij.

A1 Senior Akademija²⁶ (A1 Seniorenakademie), ki jo zagotavlja telekomunikacijski ponudnik A1, ponuja različna digitalna spletna usposabljanja, vključno s tečaji o varnosti na internetu.

Katoliška izobraževalna služba²⁷ (Katholisches Bildungswerk) od leta 2021 ponuja posebna usposabljanja, ki se osredotočajo na kompetence pametnih telefonov in tabličnih računalnikov, v ospredju pa je razvoj veščin kritičnega mišljenja.

Saferinternet²⁸ je pobuda, ki jo delno financira Evropska unija, koordinira pa Avstrijski inštitut za uporabne telekomunikacije (ÖIAT) v tesnem sodelovanju z državnim sektorjem in nevladnimi organizacijami. Namenjena je predvsem otrokom, mladim, staršem in učiteljem, da bi spodbujala varno in odgovorno uporabo digitalnih medijev. Na svoji spletni strani ponujajo spletne igre,

²³ https://www.saferinternet.at/fileadmin/categorized/Materialien/Das_Internet_sicher_nutzen-WEB.pdf

²⁴ <https://www.wien.gv.at/medien/fake-news/fragen-und-antworten.html>

²⁵ <https://www.digitaleseniorinnen.at/>

²⁶ <https://a1seniorenakademie.at/>

²⁷ <https://bildung.graz-seckau.at/einrichtung/202>

²⁸ <https://www.saferinternet.at/>

videoposnetke, kvize ter informacije o lažnih novicah in varnosti na internetu. Aprila 2022 so zagotovili brezplačno serijo spletnih seminarjev za odrasle, ki so zajemali tudi vidike o varnosti na družbenih omrežjih.

Mimikama²⁹ je mednarodna kontaktna točka in združenje za izobraževanje o internetnih goljufijah, lažnih novicah, računalniški varnosti in spodbujanju medijske pismenosti ter observatorij za dezinformacije.

Watchlist Internet³⁰ je neodvisna informacijska platforma o spletnih goljufijah in goljufijam podobnih spletnih pasteh v Avstriji. Zagotavlja informacije o aktualnih primerih goljufij na internetu in svetuje, kako se zaščititi pred pogostimi goljufijskimi vrečkami.

Kljub veliki raznolikosti ponudbe je le nekaj pobud, ki se osredotočajo na informacijsko kompetenco in lažne novice. Zdi se, da so usposabljanja o kritičnem mišljenju in lažnih novicah večinoma obravnavana kot stranska vprašanja v okviru večine ponudb za usposabljanje o digitalnih kompetencah, namenjenih starejšim. Pobude, katerih cilj je izboljšati digitalne spretnosti starejših, se večinoma osredotočajo na uporabo pametnih telefonov, tablic in računalnikov, deloma pa tudi na informacijsko varnost (šifriranje podatkov, pregledovanje pred virusi, zaščita pred krajo digitalnih podatkov). Programi usposabljanja, ki posebej obravnavajo vprašanje lažnih novic, so redki.

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

Izobraževanje za starejše poteka v zasebnih in javnih izobraževalnih centrih, združenjih in akademijah na nacionalni in regionalni ravni. Velik del izobraževalnih ponudb poteka tudi prek spleta v obliki spletnih seminarjev in ZOOM-tečajev. Poleg tega avstrijska nacionalna radijska postaja (ORF) z visokim deležem poslušalcev 50+ redno pripravlja in predvaja poročila s poudarkom

²⁹ <https://www.mimikama.at/ueber-uns/>

³⁰ <https://www.digitalerkompass.at/>

na digitalni pismenosti. Poleg tega je na spletu na voljo različno gradivo za brezplačen prenos, ki ga zagotavljajo vlada ali javne/zasebne pobude. Na nekaterih platformah (npr. Fit4Internet) so na voljo spletni videoposnetki za samostojno učenje.

Običajno se usposabljanja izvajajo v obliki enkratnih tečajev (2-3 ure) ali rednih usposabljanj, ki trajajo nekaj tednov, npr. usposabljanje za pridobitev licence za pametne telefone, ki ga izvaja podjetje Fit4Internet, je sestavljeno iz 6x3-urnih modulov. Brezplačni videoposnetki za e-učenje so običajno sestavljeni iz več krajših posnetkov, ki trajajo 2-3 minute na posnetek.

Na regionalni ravni obstaja nekaj rednih miz, ki ponujajo neformalno učenje o različnih temah v okviru digitalnih kompetenc.

2.3. Slovenija

V Sloveniji je delež oseb s statusom upokojenca brez digitalnega znanja 56 % (EU-27 42 %). Prav tako 57 % oseb, starih od 66 do 74 let, še nikoli ni uporabljalo interneta. To Slovenijo uvršča med države z zelo nizko izobrazbo digitalne pismenosti med starejšimi na ravni EU. Razlogi za to so predvsem pomanjkanje strateškega načrtovanja, nezadostno medsektorsko in interdisciplinarno povezovanje, pomanjkanje ustreznih poslovnih modelov in financiranja ter slaba informiranost uporabnikov.

Za slabo uporabo IKT tehnologij med starejšo slovensko populacijo obstaja tudi več drugih razlogov. Od geografske oddaljenosti in s tem povezane slabe dostopnosti tehnologije, upadajočih in/ali omejenih telesnih in duševnih sposobnosti, nepoznavanja tujega jezika, neznanja uporabe naprav, omejenih finančnih zmožnosti ter ekonomske stiske. Ključni problem starejše generacije je, da se nikoli ni dovolj seznanila s tehnologijo in aplikacijami IKT.

Raziskava je pokazala, da je v Sloveniji na voljo le malo gradiv ali dokazov o dejavnostih za splošno izboljšanje ozaveščenosti starejših učencev o lažnih informacijah na internetu/socialnih medijih. Večina dejavnosti za izboljšanje stanja ozaveščenosti je namenjena mladim, staršem in učiteljem.

Posledično statistika³¹ analizira predvsem stanje med mladimi. Zelo malo je dokazov, da se temi uporabe družbenih medijev posvečajo tudi starejši sloji prebivalstva. <https://www.varninainternetu.si/> je spletna stran z informacijami o preprečevanju prevar na internetu/družbenih medijih. Spletna stran je namenjena splošni populaciji. <https://simbioza.eu/> je socialno podjetje in medgeneracijski center izdalo knjižico o varni uporabi mobilnih telefonov v tretjem življenjskem obdobju. Slovenska digitalna koalicija³² (digitalna.si) se osredotoča na doseganje medsektorskega multiplikativnega učinka, ki pospešuje razvoj digitalne družbe in izkorišča priložnosti za razvoj IKT in interneta. Koalicija je usmerjena tudi v celotno prebivalstvo.

Pri uporabi IKT tehnologije in staranju v digitalni družbi se Slovenija sooča s številnimi izzivi:

- Digitalna nepismenost starejšega prebivalstva
- Nepoznavanje, odpor in nezaupanje uporabnikov do novih tehnologij
- hiter razvoj tehnologije, ki povečuje digitalni razkorak.
- nezadostna pokritost in neenakopraven dostop do tehnologije in storitev glede na geografsko lego
- socialna izolacija velikega števila starejših ljudi v njihovem domačem okolju
- Pomanjkanje tehnične standardizacije in razpršenost rešitev
- Izključno oblikovanje velikega števila storitev in naprav
- Staranje družbe in s tem povezano vse večje pomanjkanje formalnih delavcev

³¹ <https://www.stat.si/StatWeb/en/News/Index/10122>.

³² <https://digitalna.si/en>.

- Skrb
- Preobremenitev neformalnih oskrbovalcev
- Nezadostno povezovanje med zainteresiranimi skupinami pri oblikovanju in izvajanju novih rešitev in storitev
- Nevključevanje starejših v sooblikovanje rešitev

Vodilni akterji in druge zainteresirane strani

Zavod RS za izobraževanje odraslih (ZRSŠ) je osrednji javni zavod in krovna ustanova za izobraževanje odraslih v Republiki Sloveniji. Temeljni namen njihovega delovanja je razvoj področja izobraževanja odraslih v skladu z Resolucijo o glavnem načrtu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013-2020 ter drugimi nacionalnimi in evropskimi strateškimi dokumenti in razvojnimi usmeritvami na področju izobraževanja odraslih.

Tečaje informacijske tehnologije za starejše udeležence ponuja približno 30 centrov za izobraževanje odraslih.

Slovenska univerza za tretje življenjsko obdobje³³ prav tako zagotavlja usposabljanje odraslih udeležencev na področju IKT. Univerze za tretje življenjsko obdobje delujejo pri centrih za izobraževanje odraslih kot interesna skupina odraslih, ki temelji na vseživljenjskem učenju, sodelovanju in prostovoljnem delu. Udeleženci, mentorji in sodelavci delijo svoje znanje, izkušnje, ideje in kulturo ter po svojih najboljših močeh prispevajo k ustvarjalnemu delu svoje študijske skupine in Univerze za tretje življenjsko obdobje kot celote. Poleg tega nekateri slovenski domovi za starejše organizirajo usposabljanje na področju informacijske tehnologije za svoje stanovalce.

³³ <https://www.utzo.si/en/>

Cilj projekta, ki ga financira EU v Sloveniji, je usposobiti učitelje IT za posebna znanja, potrebna za poučevanje starejših, in preizkusiti različne pristope za povečanje digitalne pismenosti starejših učencev.

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

Izobraževalne ponudbe, pobude in programi večinoma potekajo v ustanovah za izobraževanje odraslih, kot so centri za izobraževanje odraslih. Izobraževanje organizira center za izobraževanje odraslih, včasih pa skupaj z univerzo za tretje življenjsko obdobje.

Uporabniki so starejši, ki želijo izboljšati svoje digitalne spretnosti. Usposabljanje običajno traja 30 ur. Ena od tem je običajno internetna varnost. Festival za tretje življenjsko obdobje, ki ga vsako leto organizirajo v Ljubljani, zajema nekatere teme, ki se nanašajo na lažne informacije na internetu/socialnih omrežjih. Na festivalu sodelujejo društva in klubi upokojencev ter ponudniki izobraževanja in usposabljanja za starejše.

2.4. Italija

Po podatkih ISTAT 2019 je raven digitalnih spretnosti italijanskih državljanov nizka in vzbuja skrb. Kar 42 % državljanov nima osnovnih znanj, več kot milijon Italijanov (3,4 %) pa sploh nima digitalnih znanj. V starostni skupini 65-74 let delež prebivalcev z vsaj osnovnimi digitalnimi spretnostmi dosega le 15 %.

V treh mesecih pred raziskavo ISTAT "Državljeni in IKT" 2019 je imelo dostop do interneta manj kot 70 % prebivalcev, le 54 % pa ga uporablja vsak dan. Med posameznimi območji države obstajajo razlike, pri čemer so velike razlike med središčem in severom (71 % ima dnevni dostop) in jugom (63 %). Še vedno obstaja razlika med spoloma v korist moških (72 % proti 64 %), vendar so do 44. leta starosti te razlike zelo majhne in izginejo med osebami, mlajšimi od 19 let.

Internet se uporablja predvsem za pošiljanje sporočil (91 %) ter klice in video klice, medtem ko so bančne storitve (46 %) in plačilne storitve (40 %) pod 50-odstotno razširjenostjo.³⁴ Prvaki in zainteresirane strani

Strategija "Italija 2025" ministra za tehnološke inovacije in digitalizacijo ter pobuda "Repubblica Digitale" imajo pomembno vlogo pri vprašanju digitalnih spretnosti.

Cilji strategije so:

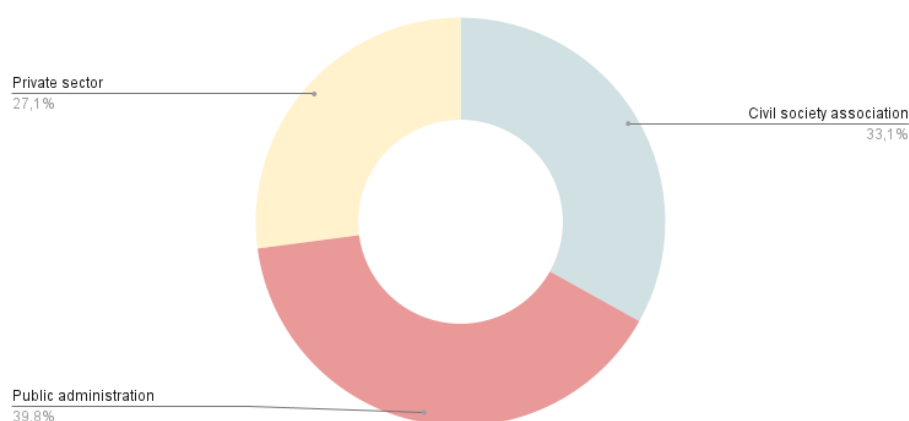
- Boj proti kulturnemu digitalnemu razkolu, ki prizadene italijansko prebivalstvo, s podpiranjem resničnega digitalnega vključevanja;
- Podpiranje razvoja e-znanj v celotnem ciklu visokošolskega izobraževanja in usposabljanja;
- Spodbujanje razvoja ključnih kompetenc za prihodnost in povečanje deleža strokovnjakov za IKT, zlasti na področju novih tehnologij;
- Zagotavljanje osnovnih digitalnih spretnosti za nove potrebe in načine dela vsem zaposlenim;
- Izboljšanje, podpora in spodbujanje sinergijskega pristopa k vsem pobudam na področju e-znanj.

³⁴ <https://repubblicadigitale.innovazione.gov.it/assets/docs/national-strategy-for-digital-skills.pdf>

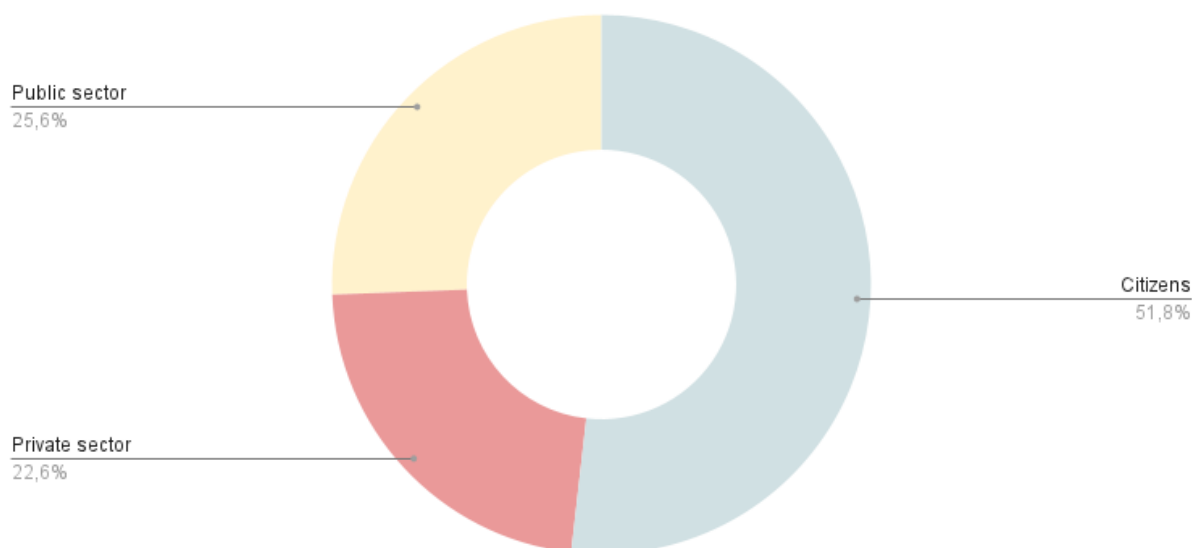
V skladu s štirimi stebri evropske koalicije za digitalna znanja in spretnosti ter delovna mesta so bile opredeljene štiri smeri ukrepanja:

1. visokošolsko izobraževanje in usposabljanje - za razvoj e-znanj za mlade v okviru obveznih izobraževalnih ciklov;
2. Aktivna delovna sila - zagotavljanje ustreznih e-znanj v zasebnem in javnem sektorju, vključno z e-vodstvenimi znanji;
3. strokovna znanja in spretnosti na področju IKT - izboljšanje sposobnosti države za razvoj znanj in spretnosti za nove trge in nova delovna mesta, s posebnim poudarkom na novih tehnologijah in ključnih kompetencah za prihodnja delovna mesta;
4. Državljeni - razvijanje digitalnih spretnosti, potrebnih za uveljavljanje državljskih pravic in spodbujanje aktivne udeležbe v demokratičnem življenju;

Predlagatelji pobud v okviru "Strategije Italija 2025"

Prejemniki pobud

Vir: <https://repubblicadigitale.innovazione.gov.it/it/i-dati/>

Poleg tega obstaja načrt "Digitalna Italija 2026", katerega cilj je do leta 2026 zagotoviti digitalno pismenost vsaj 70 % prebivalstva. Temelji na dveh stebrih: Prvi se nanaša na digitalno infrastrukturo in ultraširokopasovno povezljivost. Drugi steber se nanaša na digitalno javno upravo. Splošni cilj je zagotoviti, da bodo imeli vsi državljani dostop do hitre povezljivosti, da bodo lahko izkoristili digitalne priložnosti.³⁵

Del programa Digitalna Italija 2026 je digitalna javna služba: 1000 mladih prostovoljcev se bo usposabljal, da bi delovali kot "digitalni posredniki" v korist ljudi, ki so iz osebnih ali socialnih razlogov daleč od digitalizacije; tako bo vsaj 3 milijone državljanov pridobilo osnovne digitalne spretnosti. Projekt je vključen tudi v program PNRR (v operativni načrt nacionalne strategije za digitalne spretnosti) in program NextGenerationEU "Reskill and Upskill".

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

³⁵ https://www.cci.lt/wp-content/uploads/2021/07/2_Digital-Italy-2026_08.06.21.pdf

Analiza kvantitativnih podatkov kaže, da je vloga politik pri oblikovanju dejavnosti, ki spodbujajo aktivno staranje ter podpirajo usposabljanje in pristop k novim medijem, še vedno priložnost za razvoj: Od skupnega števila občin v vzorcu je odstotek subjektov, ki so izjavili, da so načrtovali ali spodbujali izobraževalne dejavnosti za starejše, 67 %; od teh jih je 56 % v ponudbo usposabljanja vključilo tudi možnosti učenja o uporabi novih tehnologij.

Za to panoramo je značilna prisotnost različnih pobud za usposabljanje, pa tudi velika ozemeljska heterogenost. Po eni strani je bilo ugotovljeno, da so te običajno skoncentrirane na območjih z večjo prisotnostjo stanovanj, po drugi strani pa puščajo nepokrita manj poseljena območja, majhne občine, kjer morda ni vedno virov, ki bi se lahko samostojno aktivirali.

Opozoriti je treba tudi na jasne razlike med severom, središčem in jugom: upoštevajoč vse učne dejavnosti za starejše, ki jih organizirajo ali spodbujajo občine. Vzorec kaže, da se 43,6 % teh dejavnosti nanaša na občine v severni Italiji, 33,3 % na občine v osrednji Italiji in 17,9 % na občine na jugu in otokih. Teritorialne razlike vzdolž polotoka so namesto tega manj izrazite, če upoštevamo zlasti intervencije usposabljanja, namenjene dostopu starejših do novih komunikacijskih tehnologij in njihovi uporabi. Čeprav so dejavnosti usposabljanja, ki jih spodbuja javni sektor v južni Italiji, v primerjavi s preostalim delom države precej manjše, je velik del teh dejavnosti povezan prav s temo digitalne pismenosti starejših.³⁶

2.5. Ciper

Ciprska družba starejših, ki je opredeljena kot starejši od 65 let, je zaradi svojih posebnih značilnosti posebej zanimiva kategorija prebivalstva. Število starejših na Cipru je naslednje:

- Starejši ljudje: 16,1 % celotnega prebivalstva v letu 2019 (155 800)

³⁶ <http://www.newwelfare.org/wp-content/pdf/N12.pdf#page=55>

- Trend staranja: Starejše prebivalstvo (65+) se je v obdobju 2009-2019 povečalo za 3,6 %.
- Samsko življenje: 17,6 % starejših, starih od 65 do 74 let
- Ekonomsko aktivni: 10,4 % starejših, starih od 65 do 74 let
- Potovanja: 42,8 % starejših, starih od 65 do 74 let

V primerjavi z drugimi evropskimi državami je starejše prebivalstvo na Cipru običajno manj navajeno na internet in digitalne naprave. Po podatkih Eurostata (2021) je odstotek starejših (65 do 74 let), ki redno uporabljajo internet (tj. ki internet uporabljajo vsaj enkrat na teden), stalno nižji od povprečja EU-28. To kaže na nižjo stopnjo spletne dejavnosti, kar nakazuje, da ima skupnost kot celota nižjo raven digitalne pismenosti in se manj zaveda politik varstva potrošnikov in podatkov.

Poleg tega se pričakuje, da bodo nedavne vladne reforme pomembno vplivale na povečanje deleža starejših uporabnikov in pogostost njihove uporabe interneta. Na primer, sistem splošnega zdravstvenega varstva (GHS), ki je začel delovati leta 2019, je veliko svojih dejavnosti prenesel na splet, vključno z registracijami, načrtovanjem zdravstvenih pregledov, komunikacijo, plačili itd. Poleg tega je pandemija številne vladne organizacije in banke prisilila, da so svoje storitve prenesle na splet, kar bo predvidoma povečalo povpraševanje po digitalizaciji med vsemi demografskimi skupinami, vključno s starejšimi.

V zadnjih nekaj letih se je stanje ozaveščenosti starejših učencev o lažnih informacijah izboljšalo predvsem zaradi evropskih projektov in ne zaradi nacionalnih programov in pobud.

Trenutno ni uradnega sistema, ki bi podpiral potrjevanje in preverjanje nekaterih digitalnih spretnosti. Digitalne spretnosti so del širše kategorije izraza "ključne kompetence" (vključno z osnovno pismenostjo in mehкими spretnostmi), ki se spodbujajo z izvajanjem več politik in

priporočil EU. NOK se osredotoča na poklicne in izobraževalne ravni, ki zahtevajo niz spretnosti, znanj in izkušenj, ki jih je treba dokazati.

Za zaključek naj povem, da je namizna raziskava, opravljena na temo lažnih novic, pokazala veliko pomanjkanje orodij za izobraževanje starejših odraslih o medijski pismenosti na splošno in zlasti o lažnih novicah v družbenih medijih in na internetu.

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

Kot smo že omenili, obstoječe izobraževalne ponudbe na Cipru večinoma izhajajo iz evropskih projektov, vodijo pa jih organizacije in nevladne organizacije.

[Ciprski observatorij za tretje življenjsko obdobje](#)³⁷ trenutno izvaja različne pobude. Na podlagi politik, idej in vrednot Evropske unije ter Deklaracije Združenih narodov o človekovih pravicah je njihov glavni cilj izboljšati kakovost življenja starejših ter hkrati spodbujati in varovati njihove človekove pravice. Njihova organizacija poudarja pomen pričakovanja za boljšo in bolj izpolnjujočo kakovost življenja, spodbuja zdravo staranje s širšo perspektivo in priznava starostno zrelost kot normalno življenjsko pot. Da bi to dosegli, je treba podpirati in razvijati politike in dobre prakse, da bi lahko posamezniki tretjega življenjskega obdobja prevzeli odgovornost za svoje življenje, zlasti pri soočanju z izzivi, povezanimi s staranjem.

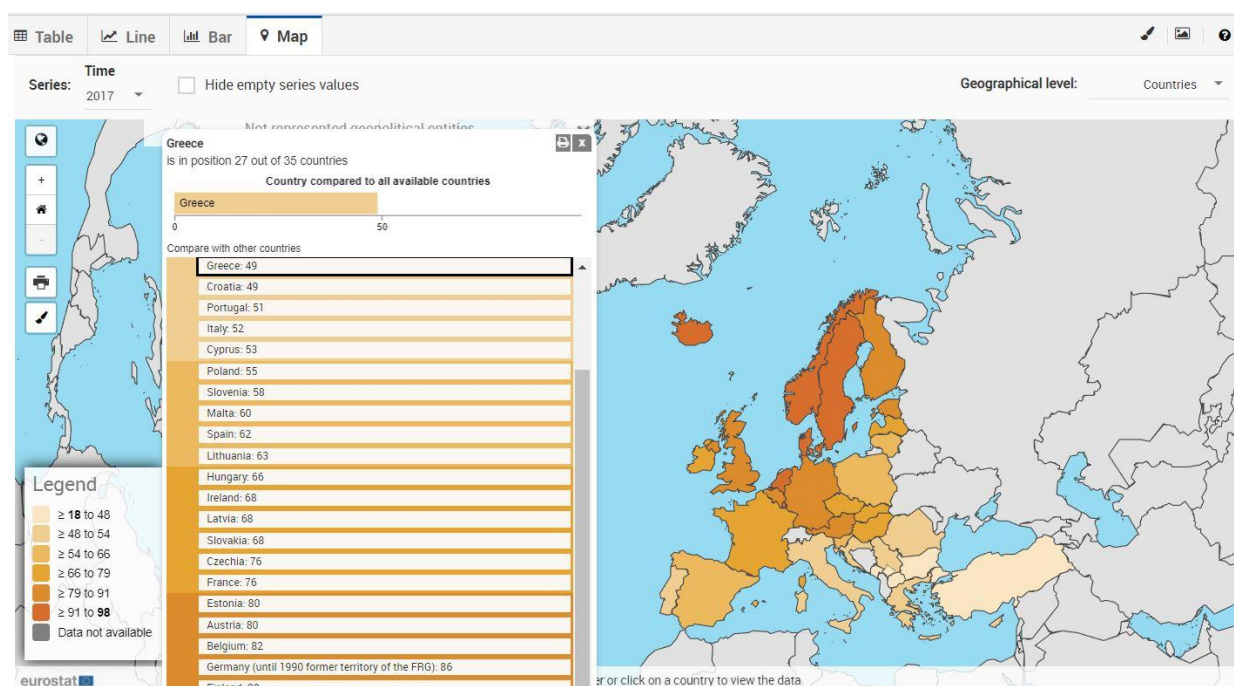
2.6. Grčija

Medijska vzgoja (ali medijska pismenost) je v Grčiji opredeljena na številne načine. Med različnimi mediji obstaja skupna podlaga za pridobivanje novih medijskih spretnosti za ustvarjalno izražanje mnenja. Opredelitve se osredotočajo na kritične in ocenjevalne sposobnosti sporočil, ki jih prejemo prek medijev. Grčija sprejema uradno opredelitev EU, kot je bila prvič sprejeta v

³⁷ <https://www.ctaobservatory.org/en/to-idryma>

sporočilu EU COM(2007) 833³⁸, to je "spodobnost dostopa, razumevanja in kritičnega vrednotenja različnih vidikov medijev in medijskih vsebin ter ustvarjanja sporočil v različnih kontekstih".

Glede uporabe računalnika je po podatkih Eurostata (2017) v zadnjih 12 mesecih računalnik uporabljalo 49 % oseb, starih od 55 do 64 let, in 21 % oseb, starih od 65 do 74 let.³⁹ Ustrezni odstotki o pogostosti uporabe interneta (Eurostat, 2021) kažejo, da internet uporablja 64 % oseb, starih od 55 do 64 let, in 32 % oseb, starih od 65 do 74 let.⁴⁰ Zato je očitno, da se z višanjem starosti grškega prebivalstva stopnja uporabe računalnika in interneta znižuje.

Eurostat (2017), Uporaba interneta pri posameznikih, starih od 55 do 64 let

³⁸ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52007DC0833&from=el>

³⁹ Eurostat (2017), Posamezniki - uporaba računalnika, spletna podatkovna koda: ISOC_CI_CFP_CU, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ISOC_CI_CFP_CU_custom_3101702/default/map?lang=en

⁴⁰ Eurostat (2021), Posamezniki - pogostost uporabe interneta, koda spletnih podatkov: ISOC_CI_IFP_FU, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ISOC_CI_IFP_FU_custom_3101841/default/table?lang=en

Prvaki in zainteresirane strani

Grška vlada si prek [grškega ministrstva za digitalno upravljanje](#) prizadeva v tej smeri, pri čemer je eno od glavnih področij ukrepanja odprava digitalne izključenosti. V okviru nacionalne digitalne strategije 2016-2021⁴¹ grška vlada v sodelovanju s subjekti, povezanimi z IKT, zagotavlja množične odprte spletne tečaje (MOOC) s poudarkom na ukrepih vseživljenjskega učenja, ki se osredotočajo na IKT, da bi vsakemu grškemu državljanu omogočila, da postane član digitalne družbe kot digitalni državljan. Najnovejša pobuda je Biblija digitalne preobrazbe 2020-2025⁴², katere cilj je s projekti in pobudami izboljšati digitalne spretnosti in kompetence vseh državljanov.

Poleg tega ministrstvo za digitalno upravljanje v Grčiji izvaja nov program z imenom "Program za izboljšanje digitalnih spretnosti za starejše in otroke"⁴³. Program se osredotoča na a) zagotavljanje storitev digitalnega izobraževanja in digitalne pismenosti ter podpore pri dostopu do digitalnih storitev starejšim državljanom v treh izbranih občinah v državi in b) razvoj sposobnosti otrok, da s pomočjo staršev postanejo samostojni, dejavni in odgovorni člani digitalne družbe.

V okviru programa "Dostop do digitalnega sveta"⁴⁴ klub OTE sprejema ukrepe za zmanjšanje digitalnega razkoraka med starejšimi in enak dostop vseh do možnosti nove digitalne dobe. Program, ki ga izvaja organizacija [50plus Hellas](#) s Cosmote kot strateškim partnerjem, ponuja brezplačne tečaje 6 zaporednih let za osebe 65+ v Atenah in Solunu. Tečaji potekajo v izobraževalnih centrih sodelujočih občin Atene, Pirej in Solun.

Tudi organizacija 50plus Hellas je izvedla tri različne programe digitalnega izobraževanja za starejše, v katerih je sodelovalo približno 12.000 udeležencev. Ljudje, ki so sodelovali v programu, niso imeli predhodnih izkušenj in so se želeli seznaniti z uporabo računalnika ter se naučiti opravljati osnovne

⁴¹ http://www.opengov.gr/digitalandbrief/wp-content/uploads/downloads/2016/11/digital_strategy.pdf

⁴² <https://digitalstrategy.gov.gr/>.

⁴³ <https://ictplus.gr/programma-enisxysis-psifiakon-dexiotiton-ilikiomenon-kai-paidion-apo-to-yp-psifiakis-diakybernis/>

⁴⁴ <https://www.capital.gr/technology/3315478/cosmote-xekina-to-programma-prosbasi-ston-psifiako-kosmo>

naloge, kot je brskanje po spletu. Eden od projektov z imenom "Prostovoljci znanja"⁴⁵ starejšim zagotavlja digitalne tečaje, ki jih izvajajo mladi prostovoljci.

Nevladna organizacija "[Ljudje za hrbtom](#)" v okviru "Univerze za tretje življenjsko obdobje" ponuja tablične učne ure. Tudi "Stavros Niarchos Foundation" izvaja program, ki vključuje računalniško usposabljanje za osebe 65+⁴⁶, pa tudi več občin po vsej državi.

Na podlagi dokumentacijske in terenske raziskave je mogoče ugotoviti, da je stanje na področju izobraževanja starejših učencev (+65) na področju digitalne pismenosti v Grčiji nepopolno.

Kje potekajo izobraževalne ponudbe, projekti in pobude?

Program "Dostop do digitalnega sveta"⁴⁷, ki se osredotoča na zmanjševanje digitalnega razkoraka med starejšimi in enak dostop do nove digitalne dobe za vse, je šest zaporednih let zagotavljal brezplačne tečaje za starejše prebivalce Aten in Soluna. Tečaji so potekali v izobraževalnih centrih sodelujočih občin Aten, Pireja in Soluna. Drugih podatkov o uporabnikih ni.

Organizacija 50plus Hellas je izvedla tri različne programe digitalnega izobraževanja za starejše, ki se jih je skupaj udeležilo približno 12.000 udeležencev. Ljudje, ki so sodelovali v posebnem programu, so bili brez predhodnih izkušenj in so se želeli seznaniti z uporabo računalnika ter se naučiti opravljati osnovne naloge, kot je brskanje po spletu.

Organizacija "Ljudje zadaj", ki v okviru "Univerze za tretje življenjsko obdobje" zagotavlja pouk na tabličnih računalnikih, je leta 2020 začela izvajati tečaje za osebe 65+ s fizično prisotnostjo v svojih pisarnah v Atenah in jih zaradi pandemije nadaljevala prek Zooma. V zvezi z družbenimi mediji je organizacija izvajala tečaj z naslovom "[Facebook 65+](#)", na katerem so se udeleženci lahko naučili,

⁴⁵ <https://www.50plus.gr/services/%ce%b5%ce%b8%ce%b5%ce%bb%ce%bf%ce%bd%cf%84%ce%ad%cf%82-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b3%ce%bd%cf%8e%cf%83%ce%b7%cf%82-2012-2014/>

⁴⁶ <https://www.snfcc.org/ekdiloseis/mathimata-ypologiston-gia-atoma-65/3425>

⁴⁷ <https://www.capital.gr/technology/3315478/cosmote-xekina-to-programma-prosbasi-ston-psifiako-kosmo>

kako ustvariti profil na Facebooku, klepetati s prijatelji, deliti vsebine itd. [Univerza za tretje življenjsko obdobje](#) je imela več kot 400 upravičencev iz vse Grčije, od tega 84 % žensk in 16 % moških.

Glavno ciljno skupino projekta FI.DO sestavljajo starejši ljudje, ki že imajo minimalno znanje digitalne pismenosti. Vendar to znanje zelo pogosto izhaja le iz praktične uporabe ustreznih orodij (pametnih telefonov, računalnikov itd.) in ni podprto s posebnim teoretičnim ozadjem.

Projekt FI.DO načrtuje, da bo v svoje dejavnosti vključil skupno 180 starejših iz štirih sodelujočih držav, ki so razvile projekt (Grčija, Italija, Poljska, Slovenija). Glavna ciljna skupina bo sodelovala na treh delavnicah (LiveLabs), ki se bodo začele od pomladi 2022 in bodo podpirale razvoj njegovih glavnih aplikacij.

Razmah lažnih novic opozarja na to, da so v dobi interneta oslabljeni dolgotrajni institucionalni braniki proti dezinformacijam. Zaskrbljenost zaradi tega problema je globalna. Vendar ostaja veliko neznanega glede ranljivosti posameznikov, institucij in družbe za manipulacije zlonamernih akterjev. Zelo malo raziskav je bilo opravljenih v zvezi z grško medijsko krajino (Lazer et al. 2018).

Gianluca Coppola, Evropska mreža za digitalno učenje, je postavil vprašanje, ali so dezinformacije lahko povezane s pomanjkanjem digitalne izobrazbe starejših. V ta namen je predlagal štiri ukrepe za ublažitev tega vprašanja:

- povečati možnosti digitalnega usposabljanja, da bi pri interakciji s spletnimi informacijami vzbudili občutek odgovornosti.
- učenje osnovnih spretnosti naj bo obvezno od zgodnjega otroštva.
- sodelujejo s podjetji družbenih medijev pri vzpostavitvi sistema povratnih zank in pomoči pri zaščiti državljanov pred škodljivimi informacijami.

- razširjanje kulture pozitivnega vedenja na spletu z izobraževanjem o netiketu.

Poleg tega je Antonio Dell' Atti, koordinator projekta DIGITOL, predstavil izkušnje ene od pobud, ki se osredotoča na starejše, da bi se z razvijanjem digitalne pismenosti starejših in spodbujanjem skupnih vrednot EU med starejšimi državljani borili proti učinku in širjenju lažnih novic. Projekt DIGITOL je uporabljal inovativne medgeneracijske izobraževalne prakse ter vključeval starejše odrasle v neformalno izobraževanje in soustvarjal priložnosti za usposabljanje.

Glede na odgovore izobraževalcev odraslih in starejših v okviru terenske raziskave trenutno ni dovolj izobraževalnih ponudb, projektov in pobud za izobraževanje na področju digitalne pismenosti. Omenjeno je bilo, da v sedanjem obdobju dve organizaciji, "50+ Hellas" in Senior University of "People Behind", ponujata izobraževanje za digitalno pismenost starejših udeležencev izobraževanja (+65) v Grčiji. Udeleženci obeh ciljnih skupin iz različnih delov Grčije so poročali, da so v preteklosti obstajali brezplačni tečaji, ki so jih organizirale občine, in tečaji, ki jih je organizirala fundacija Stavros Niarchos ali oddelek za izobraževanje odraslih (NELE).

II. del: Mednarodna analiza

3. Dojemanje lažnih novic in kritično mišljenje pri starejših

To poglavje obravnava dojemanje lažnih novic s strani starejših: Ali se zavedajo njihovega obstoja in ali se jim lažne novice zdijo pomembne za njihovo vsakdanje življenje? Ali menijo, da lahko prepoznajo lažne novice? Kaj vedo o lažnih novicah? In kako na to gledajo izobraževalci odraslih, ki delajo s starejšimi? V tem poglavju se bomo vprašali tudi po posledicah za program usposabljanja izobraževalcev, ki se bo osredotočil na to, kako izobraževati starejše o lažnih novicah v družbenih medijih in na internetu. Da bi zbrali podatke o tej temi, so partnerji na podlagi delno strukturiranih vprašanj v svoji državi opravili intervjuje z vsaj 10 starejšimi in 5 izobraževalci odraslih. Čeprav so informacije, povezane z državo, prepletene, je tu in tam mogoče podati splošne izjave o ozaveščenosti starejših o lažnih novicah.

Raziskava na mizi in intervjuji v vseh šestih partnerskih državah so pokazali, da se večina starejših državljanov zaveda lažnih novic in kritičnega razmišljanja v zvezi z družbenimi mediji in internetom. Starejši v vseh partnerskih državah so lahko bolj ali manj pravilno odgovorili, kaj so lažne novice. Hkrati pa niso bili prepričani, ali so kdaj naleteli na lažne novice v družbenih medijih, kar razkriva precejšnje pomanjkanje znanja o lažnih novicah.

Avstrijski sogovorniki, ki so bili aktivni na Facebooku, so se zavedali pojava socialnih botov in namerne manipuliranja z ljudmi v politične namene. Drugi so poznali pojav "vabe za klik"⁴⁸, prirejenih fotografij in/ali senzacionalnih naslovov, s katerimi skušajo uporabnike interneta zvesti

⁴⁸ "Clickbait" je besedilo ali [miniturna povezava](#), ki je zasnovana tako, da pritegne pozornost in uporabnike spodbudi, da sledijo tej povezavi ter preberejo, si ogledajo ali poslušajo povezano spletno [vsebino](#), saj je običajno [zavajajoča](#), [senzacionalistična](#) ali kako drugače [zavajajoča](#). (<https://en.wikipedia.org/wiki/Clickbait>)

na svoja spletna mesta, polna oglasov. Več kot nekaj avstrijskih in nemških sogovornikov je imelo precej skeptičen odnos do interneta in družbenih medijev ter so internet uporabljali le v omejenem obsegu. Informacije raje pridobivajo iz tradicionalnih virov, kot so tiskani mediji, televizija in radio, ter trdijo, da uživajo le zanesljive vire (nemški Der Spiegel, ZEIT, Deutschlandfunk itd.), kar zanje pomeni, da ni velike nevarnosti, da postanejo žrtve lažnih novic. Skrbi jih, da tudi ugledni viri včasih posredujejo dvomljive informacije; površne izjave vzbujajo dvom o resničnosti vsebine; zdi se, da jim hiter internet jemlje čas za strokovno raziskovanje.

Rezultati intervjujev s slovenskimi starejšimi od 65 let so pokazali, da starejši na splošno poznajo družbene medije, predvsem Facebook. Nekateri ga aktivno uporabljajo, vendar so vsi izrazili strah pred prevarami. Poznali so tudi spletne prevare in se bali, da bi postali žrtev pri uporabi e-bančništva ali spletnega nakupa. Kar zadeva lažne novice, imajo slovenski seniorji delno pravilno predstavo o tem, kaj so lažne novice. Njihova razlaga lažnih novic je, da so neposredno povezane s tem, da jih finančno oškodujejo ali pa jih nekako zavedejo, da bi na drugi strani nekaj pridobili. Vendar jih je le nekaj razmišljalo dlje in jo povežalo z dnevnimi novicami v časopisih. Novinarstva niso toliko povezovali z lažnimi novicami, saj so menili, da če je nekaj na televiziji, mora biti res (ali vsaj nekaj od tega). Večinoma so lažne novice povezovali z nezaželeno elektronsko pošto. Po njihovem mnenju je zelo pomembno, da prepoznamo lažne novice, in vsi so menili, da lahko prepoznajo lažne novice, ki so po njihovem mnenju "laž". Hkrati so intervjuji razkrili precej ozko ozaveščenost o lažnih novicah na družbenih omrežjih/internetu. Zdi se, da se številni starejši niso zavedali, da so že zdaj pogosto žrtve lažnih novic. Slovenski partner LU Ptuj je tako ugotovil precejšnjo potrebo po povečanju ozaveščenosti in znanja o lažnih novicah med starejšimi.

Tudi izobraževalci odraslih v Sloveniji so poročali, da se starejši zavedajo lažnih novic, vendar nimajo jasne predstave o tem, kaj lažne novice v resnici so. Zaradi tega pomanjkanja informacij se starejši bojijo uporabljati naprednejše digitalne funkcije, kot so dostop do javnih e-storitev, spletno bančništvo, spletne rezervacije itd. Vsi izobraževalci odraslih so se strinjali, da starejši potrebujejo celovitejšo informacijo o lažnih novicah in morda tudi usposabljanje za njihovo boljše

prepoznavanje. Pričakovati je, da bo izobraževalna ponudba o lažnih novicah dobro sprejeta, saj slovenski seniorji menijo, da so lažne novice pomembne za njihovo življenje, zato jih zanima izboljšanje njihovih digitalnih veščin.

V Italiji je deset od desetih anketiranih starejših vedelo, kaj so lažne novice. Na vprašanje o namenu lažnih novic so našli: Za prevaro starejših, za pogojevanje mnenja, za vzbujanje dvoma in premikanje javnega mnenja na skrajna stališča, za zmedo ljudi, za ustvarjanje sovraštva, za dezinformiranje, zavajanje ali manipulacijo ljudi, za zmedo in manipulacijo, za politični namen, za propagando itd. Vendar pa jih je le manjšina znala prepoznati lažne novice s preverjanjem vira, preverjanjem informacij iz več virov in institucionalnih spletnih strani. Prav tako manjšina meni, da lahko prepozna lažne novice, vendar ni omenila preverjanja njihove resničnosti. Kljub temu starejši menijo, da ni vse, kar vidimo na internetu in družbenih omrežjih, resnično ali popolno.

Na vprašanje, zakaj menijo, da je pomembno razumeti razliko med resničnimi in lažnimi novicami, tudi z vidika njihove sposobnosti sodelovanja v državljskih razpravah, so dijaki pokazali, da se dobro zavedajo različnih vidikov lažnih novic. V celoti so razumeli in poudarili politični domet lažnih novic, da je pomembno razumeti, ali so novice resnične ali lažne, da ne bi zašli v neprijetne situacije, predvsem pa, da bi bili družbeno in politično ozaveščeni državljani. Starejši so lažne novice povezali tudi s tem, da ne bi delali napak, ko gre za izražanje volilnih preferenc. Komentirali so tudi, da javna razprava ni mogoča brez skrbnega nadzora virov in na podlagi znanstvenih dokazov. Nadaljnji odgovori so kazali na zavedanje, da lahko lažne novice razdvajajo ljudi. Opazili so tudi zgodovinsko razsežnost, saj so poudarili, da so lažne novice obstajale tudi pred družbenimi mediji, vendar so zdaj zaradi velike udeležbe ljudi v družbenih medijih postale veliko bolj škodljive. Tako kot v "resničnem" življenju je tudi tu ključnega pomena vedeti, kako ločiti prave novice od lažnih. Sprejemanje lažnih novic kot resničnih lahko pogojuje prispevek ljudi k javni razpravi. Če povzamemo, so intervjuji z italijanskimi seniorji razkrili veliko zavedanje o povezavi med lažnimi novicami, kritičnim razmišljanjem in političnimi/socialnimi vprašanji.

Ko smo izobraževalce odraslih, ki delajo s starejšimi, vprašali, kako starejši dojemajo temo lažnih novic in ali se jim zdi pomembna za njihovo vsakdanje življenje, so odgovorili:

- "Starejši jih ne razumejo, zato ne znajo ločiti lažnih novic od resničnosti."
- "Vedno je odvisno od osebe. Nekateri se tega ne zavedajo, drugi sploh ne vedo, za kaj gre. Drugi verjamejo, tretji pa so bolj skeptični."
- "Menim, da jih je težko ločiti od resničnih novic."
- "Mislim, da pogosto zanemarijo svoj obstoj. Mislim, da nimajo sredstev, da bi jih prepoznali ali v celoti razumeli obseg in resnost pojava, ki je dolgotrajen in prevelik proces, ki presega posamezno delovno mesto."

Ti izobraževalci odraslih so poročali, da starejši učenci morda menijo, da imajo visoko sposobnost kritičnega mišljenja, saj ga postavljajo na raven svojih življenjskih izkušenj. To je morda res, vendar je zelo odvisno od socialno-ekonomskega in izobrazbenega ozadja osebe.

Po besedah enega od inštruktorjev je treba upoštevati, da nekateri starejši ljudje ne razlikujejo med informacijami, ki jih preberejo v časopisih, in informacijami, ki jih dobijo na internetu. Naučili so se zaupati določenim časopisom (ki običajno sledijo določenim novinarskim načelom) in lahko ta odnos prenesejo tudi na internetne članke.

Za Ciper ni veliko rezultatov raziskav in dokazov o tem vprašanju. Ni statističnih podatkov, ki bi pokazali, ali se starejši na splošno zavedajo lažnih novic v družbenih medijih ali na internetu. Iz drugih rezultatov projekta SAFE pa je mogoče sklepati, da starejši na Cipru za varno brskanje po internetu potrebujejo dodatno pomoč.

Izobraževalci odraslih so svetovali, naj imajo starejši več časa za učenje in prilagajanje, več praktičnih dejavnosti in večjo zavzetost. Trdili so, da bo povezovanje vsakega starejšega s trenerjem

in omogočanje dostopa do naprav pripomoglo k temu, da se bodo starejši počutili varnejše in bolj zavzeto.

Intervjuji, opravljeni v Grčiji z izobraževalci odraslih, so pokazali, da večina vprašanih meni, da starejši niso seznanjeni s temo lažnih novic. Izobraževalci odraslih so zlasti poročali, da se starejši "ne zavedajo, ali so informacije, ki so jim predstavljene v določenem trenutku, resnične ali ne", "ne filtrirajo informacij, ki jih prejmejo", in običajno so lahko "nagnjeni k lahkovernosti". V zvezi s tem je izobraževalec odraslih omenil pomembno dejstvo, da zavedanje lažnih novic ni povezano le s starostjo, ampak tudi s stikom osebe z digitalnim svetom, in navedel, da če starejši že več let uporabljajo internet, se zave teme lažnih novic in se lahko zave njene pomembnosti v vsakdanjem življenju. Poleg tega sta dva od intervjuvancev omenila, da le redki starejši razvijejo motivacijo, da bi se usposobili za prepoznavanje lažnih novic.

Kljub temu so se odgovori starejših v nekaterih vidikih razlikovali od odgovorov izobraževalcev odraslih. Natančneje, večina anketirancev je poročala, da poznajo temo lažnih novic, medtem ko sta le dva seniorja poročala, da sta izraz zgolj slišala in da nista seznanjena z nadaljnjimi podrobnostmi o tej temi. Čeprav se večina zaveda lažnih novic, je razvidno, da imajo težave pri prepoznavanju lažnih novic od resničnih, izpostavili pa so tudi prisotnost nezaupanja pri branju novic. Glede načinov prepoznavanja lažnih novic so starejši najpogosteje odgovorili, da gre za "navzkrižno preverjanje" informacij bodisi iz različnih virov bodisi z določenih spletnih strani, ki se jim zdijo zanesljive. Večina udeležencev je poročala, da lažne novice vplivajo na vsakodnevno vedenje in dojemanje državljanov, pri čemer so bili navedeni primeri, povezani z zdravjem in politiko. Na splošno so starejši kljub težavam pri razlikovanju med resničnimi in lažnimi novicami menili, da je cilj prisotnosti lažnih novic vplivanje na javno mnenje, dezinformacije ter politične in finančne koristi.

Zaključek

Če povzamemo, se večina starejših v vseh okrožjih zaveda lažnih novic, čeprav morda nimajo jasne predstave o lažnih novicah. Izobraževalci odraslih opažajo, da številni starejši udeleženci na njihovih tečajih težko ločijo med oglasi in resničnimi vsebinami. To je za številne starejše uporabnike zelo zaskrbljujoče. Ne zavedajo se, da so kliknili na povezavo in bili preusmerjeni na naslednjo stran. Vabljuje ponudbe, preobremenjene spletne strani in tehnični izrazi jih še dodatno vznemirjajo.

Varnost bi tako lahko bila ključna beseda, ki bi pritegnila prihodnje udeležence na tečaje. Izkušnje izvajalcev usposabljanja kažejo, da motivacija za udeležbo na tečaju pogosto temelji na strahu, da bi na internetu naredili kaj narobe, ujeli viruse, prejeli neželeno pošto ali kako drugače prišli do škode. To je lahko zelo dobra izhodiščna točka. Oglaševanje tečaja o lažnih novicah bi moralo sporočati, da ne gre za poučevanje čistega informacijskega znanja ali da je treba preprečiti vsako nekritično uporabo interneta, temveč da je cilj tečaja povečati samozavest starejših pri uporabi medijev. Ker starejši še vedno bolj zaupajo tiskanim medijem, bi bilo koristno, če bi se za promocijo nove oblike tečaja pojavil klasičen časopisni članek.

Zato mnogi starejši menijo, da so lažne novice precej abstrakten pojav, s katerim se ne srečujejo veliko in se jim ne zdi pomemben za njihovo življenje. Trenutno se zdi, da jih veliko bolj zanima učenje osnovnih veščin IKT: kako uporabljati naprave, kot so pametni telefoni in tablični računalniki, kako uporabljati spletno bančništvo in spletno nakupovanje, pridobivanje znanja o varnostnih vprašanjih na internetu itd. Tu bi lahko bil eden od glavnih izzivov načrtovanih delavnic in razširjanja rezultatov projekta SAFE, saj bi lahko postalo zahtevno motivirati ne le tiste, ki jih zanima izboljšanje sposobnosti kritičnega razmišljanja in izobraževalne ponudbe o digitalni pismenosti, temveč tudi tiste, ki se počutijo manj prizadeti zaradi te teme. Prihodnje udeležence bo tako treba nagovoriti v jeziku, ki krepi zaupanje in zajema vse družbene skupine. Načrtovani tečaji bodo upoštevali te ugotovitve, tudi z vidika starostno občutljive didaktike ter dobrih praks in pasti.

4. Didaktika, prilagojena starosti, in učne potrebe starejših učencev

V tem poglavju se bomo osredotočili na starostno občutljivo didaktiko in učne potrebe starejših, tudi z vidika prepoznavanja napačnih informacij v družbenih medijih in na internetu. Navedena bodo merila za starostno občutljivo didaktiko, zbrana med pregledom dokumentacije in terensko raziskavo, ki bodo upoštevana pri oblikovanju programa usposabljanja izobraževalcev in serije delavnic. V 4. poglavju bodo obravnavani tudi partnerji, ki imajo učne potrebe, ugotovljene predvsem med intervjuji s starejšimi in izobraževalci odraslih, pri čemer bo zaslediti tudi vprašanje: "Česa se želijo starejši naučiti v zvezi z veščinami IKT, zavedanjem lažnih novic in kritičnim mišljenjem"?

Raziskave kažejo, da se učne sposobnosti skozi življenje spreminjajo. To ne pomeni, da je učenje težje ali slabše, ko smo starejši, kot se pogosto domneva. "Znanstvene študije so že zdavnaj pokazale, da je za starost značilna predvsem stabilnost in ne večinoma degradacija."⁴⁹ V skladu s tem starosti ne smemo razumeti kot oviro v procesu učenja, temveč kot vir, na katerem lahko učenci gradijo. Projekt SAFE in njegova ponudba usposabljanja bodo temeljili na tem razumevanju.

Seznam meril za didaktiko, ki upošteva starost

Med pisno raziskavo in pogovori s starejšimi in izobraževalci odraslih so bila ugotovljena številna merila za starostno občutljivo didaktiko, ki so navedena v nadaljevanju.⁵⁰

⁴⁹ <https://www.silver-tipps.de/lernherausforderungen-im-alter-begegnen>

⁵⁰ Delno na podlagi: Bochers, Dagma, Bertram, Thomas (2010): Alterssensible Lernkonzepte. Demografieorientiertes Diversity Management in der Erwachsenenbildung, in Personalführung 2/2010 Themenschwerpunkt; <http://www.lernzeitalter.de/Downloads/Alterssensible%20Lernkonzepte.pdf>; BMASGK (Hg.) 2019: Factsheet: Good Practice in der Bildung von Seniorinnen und Senioren- Qualitätskriterien; https://fachportal.aktivimalter.at/fileadmin/images/AktivimAlter/Factsheets/Factsheet__Good_Practice_SeniorInnenbild

Pri obravnavi didaktike za starejše je treba že v uvodu tega poglavja opozoriti, da starejši ljudje niso homogena skupina; "starejša oseba" ne obstaja. Zato je treba o starejših govoriti le z največjo previdnostjo v smislu družbene skupine. Namesto tega moramo razmišljati o heterogeni skupini z veliko osebno raznolikostjo predhodnega znanja, potreb, interesov in motivacijskih dejavnikov. Od starosti kot toge kategorije se je treba oddaljiti. Namesto nje se bo v času trajanja projekta uporabljal koncept človeka z daljšo življenjsko dobo in življenjskimi izkušnjami.

1) nadgraditi obstoječe znanje in življenjske izkušnje starejših učencev.

Pri didaktiki, ki upošteva starost, je treba upoštevati, da imajo starejši učenci običajno veliko praktičnega znanja in osebnih izkušenj. Zato je nujno povezati novo znanje in učne vsebine z obstoječim znanjem in izkušnjami starejšega učenca. Starostno občutljiva didaktika priznava prednosti in življenjske izkušnje starejših (v smislu znanja, kompetenc in izkušenj) ter deluje v skladu z njimi. S tem je mogoče izkazati tudi spoštovanje do učencev in se izogniti pristopu "od zgoraj navzdol". Poleg tega je bolj verjetno, da si bodo starejši učenci nove informacije zapomnili, če jih lahko povežejo z osebnimi izkušnjami ali znanjem (npr. z informacijami, ki jih lahko priključijo iz dolgoročnega spomina).

Metode, ki jih je treba uporabiti, so lahko biografske metode, življenjska vprašanja ali pripovedovanje zgodb.

2) Smiselnost in motivacijska didaktika

Pri učenju je osrednjega pomena lastno zanimanje in s tem povezano vprašanje, ali ima obravnavanje predmeta smisel. To je navadno povezano z življenjskimi izkušnjami, predhodnim znanjem in potrebami posameznika. Učenje je namreč mogoče predvsem tam, kjer je viden smisel

za lastno življenjsko situacijo. "Smisel in smiselnost nam pomagata pri učenju."⁵¹ Starostno občutljiva didaktika bi se zato morala osredotočiti na smisel učenja, podobno načelu WIFM (What's in it for me?).

Pri usposabljanju, prilagojenem starosti, se upošteva, da imajo starejši ljudje manj časa, zato jih morda ne zanima učenje samo zaradi učenja in se raje učijo nekaj, kar lahko koristno uporabijo. Lahko so zelo preprosta in se osredotočajo na vprašanja, kot so: Kakšne so prednosti digitalne opremljenosti? V kolikšni meri to olajša nekatera področja mojega življenja? Kako je učna vsebina povezana z mojimi dosedanjimi življenjskimi izkušnjami in čustvenimi koristmi? Njihovo pripravljenost, da dosežejo pouk in preizkusijo nekaj novega, veliko bolj poganja notranja motivacija.

Med staranjem odraslih se cilji posameznika vse bolj osredotočajo na čustva, pri čemer posamezniki iščejo socialne interakcije za doseganje čustvenega zadovoljstva (npr. socialno druženje) in v večji meri uporabljajo strategije za uravnavanje čustev. Sorkin in Heckhausen (2006) menita, da ljudje s staranjem pogosteje zasledujejo cilje, za katere so notranje motivirani ter skladni s posameznikovimi potrebami in motivi za k nalogam in mojstrstvu usmerjene oblike motivacije za dosežke, ne pa zunanje.⁵²

Metode, ki jih je treba uporabiti: Prikazovanje učnega napredka starejšim učencem jim daje občutek uspeha in je učinkovit način za spodbujanje njihove motivacije ter krepitev dobrega počutja učencev. Pri tem je treba vedno upoštevati ustreznost ali pomembnost predmeta za posamezno učno skupino. Pri tem je zelo pomembno dajanje povratnih informacij o njihovem izboljšanju ter vaje in ocene, s katerimi preverjamo njihovo razumevanje.

⁵¹ <https://www.silver-tipps.de/lernherausforderungen-im-alter-begegnen>

⁵² Preberite poglavje 3.2 o motivaciji in pridobivanju spretnosti v: SASSI - Modul 2 Delovni zvezek o praksah usposabljanja, prilagojenih starosti.pdf, str. 15 in naslednje.

3) Delo s čustvi

Če želimo starejšim učencem pomagati pri pridobivanju novega znanja, ki si ga bodo tudi zapomnili, je pomembno, da pri prenosu novih vsebin delamo s čustvi. Pozitivna čustva spodbujajo učni proces in jih lahko ustvarimo s humorjem ali pretiravanjem (učinek WOW). Podobno tudi zgodbe običajno sprožijo čustva in so zato odlično sredstvo za prenos vsebine. Na splošno se je treba osredotočiti na pripovedovanje zgodb, zabavo in razvedrilo. V idealnem primeru učenje poteka samodejno in subliminalno. Uporaba mnemotehnike je še en učinkovit in tudi zabaven način za spodbujanje doveznosti in zadržanosti starejših učencev.

Starostno občutljiva didaktika bi morala slediti tudi dobremu zavedanju, kako ravnati z negativnimi čustvi, kot sta nepotrpežljivost in nepripravljenost. Poskrbeti mora tudi, da so vsi udeleženci na pravi poti, ter se izogibati stresnim dejavnostim in večopravnosti, saj so to resni dejavniki, ki lahko povzročijo negativna čustva in negativno vplivajo na učni proces. Izobraževalci odraslih morajo tudi vedeti, kako se občutljivo spopasti z napakami in strahom. Starejši udeleženci so pogosto zelo negotovi, ko gre za nove tehnične aplikacije. Izkušnje izobraževalcev kažejo, da starejši ljudje pogosto povezujejo strahove z internetom ali da bi se lahko osmešili, če vsebine ne bi takoj razumeli.

Uporabljene metode: pripovedovanje zgodb, mnemotehnika, učenje z igrami

4) Ustvarjanje sproščenega vzdušja/neformalnega učnega okolja

V obratni smeri to pomeni, da učenje dobro poteka v sproščenem vzdušju in ko učenci k pridobivanju kompetenc pristopajo z veseljem in humorno zasnovo vsebine tečaja. Izobraževalci odraslih bi tako morali razmisliti o dovolj časa za klepet med urami, kjer bi lahko delili svoje življenjske izkušnje, mnenja in pričakovanja. Sproščeno ozračje starejšim udeležencem omogoča, da pridobijo zaupanje v izobraževalca, v skupino in v svoje sposobnosti. To lahko dosežemo tudi tako, da prostor naredimo "domač" (npr. zagotovimo kavo in pecivo, sedežne blazine) in s spodbudnimi besedami na začetku ("Tukaj ne morete ničesar zlomiti"). Da bi se izognili nepotrebnemu stresu, je pomembno tudi načrtovanje zadostnih odmorov in časa za individualno usposabljanje glede na potrebe udeležencev.

5) Socialno učenje

Pod 2) je bil že poudarjen pomen socialnega učenja kot ključnega motivacijskega dejavnika za starejše. Usposabljanje, prilagojeno starosti, bi se moralo zato osredotočiti na strategije sodelovalnega učenja, spodbujanje zavzetosti, sodelovanja, sodelovalnega učenja, medgeneracijskega učenja in mentorstva. Vključevati mora tudi odprte razprave v skupini in skupinske dejavnosti. Neformalna učna okolja, npr. miza redarjev ali čas za vprašanja, so dober način za spodbujanje sproščenega učnega okolja. Medvrstniško učenje je zelo dobro sredstvo za spodbujanje socialnega učenja med starejšimi, prav tako kot medgeneracijsko učenje.

Metode, ki se uporabljajo: skupinske razprave, medgeneracijsko učenje, vrstniška podpora

6) Pozitiven odnos do starosti

Pozitiven koncept staranja brez negativnih predsodkov (npr. starejši so manj sposobni za učenje in ne razvijajo novih spretnosti) bi moral biti osnova za didaktiko, ki upošteva starost. Pri tem je treba upoštevati tudi dejstvo, da imajo pogosto prav starejši ljudje sami ponotranjene določene stereotipe o starosti in da morajo odpraviti svoje samostereotipe o staranju.

Poleg tega se je treba zavedati raznolikosti starajočih se posameznikov ter različnih življenjskih slogov, socialno-ekonomskih in izobrazbenih okolij, želja in potreb. Tako morajo izvajalci usposabljanja posredovati pozitivno podobo starosti in učnih zmožnosti v višji starosti. Življenjske izkušnje starejših državljanov je treba obravnavati kot obogatitev, tudi kot ključni element med učnim procesom.

7) Občutljiv odnos do spolov

Predsodki in spolne vloge igrajo pomembno vlogo med starejšimi, ko gre za tehnološke in digitalne kompetence, saj se ženske v skladu z naučenimi spolnimi vlogami pogosto vidijo kot nemočne (tega ne zmorem, tega ne razumem), medtem ko si moški pogosto pripisujejo višje kompetence. Tako bi lahko poučevanje, prilagojeno spolom in namenjeno ženskam, pomagalo ženskam, da se odvadijo vloge ne-tehnološkega bitja, in preprečilo učinek izključevanja, ki ga imata "opravljanje spola" in "opravljanje starosti".

8) Prilagajanje različnim (fizičnim, kognitivnim, socialnim) potrebam

Pri didaktiki, prilagojeni starosti, se upoštevajo možne starostne spremembe, npr. kognitivne spremembe, ki vplivajo na zmogljivost spomina in hitrost obdelave novih informacij, biološke spremembe, ki vplivajo na občutljivost za močno svetlobo, ostrino vida itd. Pri tem se ne bi smeli osredotočati na okvare, temveč na možne rešitve.

Metode, ki jih je treba uporabiti: V pomoč so lahko učni pripomočki z avdiovizualnimi pripomočki, bralno gradivo in pripomočki, ki temeljijo na igranju.

9) Od prakse k teoriji

Pristop, ki upošteva starost, gre od prakse k teoriji in ne obratno. Starejši učenci morajo imeti možnost, da sami preizkusijo vse, kar je potrebno, in sicer po načelu "učenje z delom". Dati jim je

treba možnost, da sami poiščejo rešitve, namesto da bi jim takoj pokazali, kako to deluje. Teorija sledi pozneje. Za boljše razumevanje teoretičnih vložkov je lahko koristno, da učenci s svojimi besedami razložijo, kaj so se naučili. Pri uporabi iger morajo biti preproste, na primer asociacijske igre. Domnevno enostavne igre so lahko preobremenjujoče in stresne.

10) Ponovitve, vprašanja, hitrost učenja

Predlagamo, da udeležencem postavite veliko vprašanj, da bi razumeli, kje so, kakšne so njihove potrebe in motivacija, ter da ne poskušate posredovati preveč znanja v eni enoti. Pri tem je primeren počasnejši tempo učenja po načelu: uvod, razmislek, izvedba (praktična vaja), poročanje. Tako namizne kot tudi terenske raziskave so poudarile pomen praktičnih učnih srečanj, pri katerih je mogoče učne vsebine takoj uporabiti.

11) Dodatna merila:

- Starejši državljani v primerjavi z mlajšimi pripisujejo večji pomen kontinuiteti in rednosti, zato se raje odločajo za izobraževalne ponudbe, ki potekajo vedno ob istem času in na istem kraju (npr. vsak petek dopoldne od 10. do 12. ure).
- Starejši ljudje imajo morda raje ponudbo tečajev, ki potekajo podnevi ob delavnikih. Tečaji v večernih urah ali ob koncih tedna pri tej ciljni skupini niso dobro sprejeti.
- V toplejših mesecih leta (od maja do septembra) je manjša verjetnost, da bi se odločili za dolgoročne tečaje. Poleti je zato bolj priporočljivo ponuditi kratke ali poskusne tečaje.
- Velikost tečajev ne sme biti prevelika. Z največjo velikostjo skupine 8 udeležencev je zagotovljeno, da si tudi bolj zadržani in negotovi udeleženci upajo postavljati vprašanja in izražati potrebe.
- Priporočajte knjige, saj so starejši odrasli s tem medijem (knjigami) in so navajeni, da se učijo vsebine z njim.

Učne potrebe starejših: Kaj se želijo starejši naučiti? Kaj je treba ugotoviti ali resno upoštevati pri izobraževanju starejših o lažnih novicah v družbenih medijih in na internetu?

Na splošno je večina partnerjev v intervjuju pozdravila zamisel o delavnici v zvezi z odkrivanjem lažnih novic. Vendar se je izkazalo, da jim pogosto primanjkuje osnovnih znanj s področja IKT, na primer pri pravilni uporabi sporočilnikov in platform družbenih medijev. Čeprav je večina partnerjev v intervjuju uporabljala aplikacije za sporočanje in platforme družbenih medijev, so imeli zelo omejeno znanje o možnostih teh storitev in zato tudi precej omejeno uporabo.

Avstrijski dijaki so želeli izvedeti več o osnovnih nastavitvah in prednostih aplikacij WhatsApp ali Signal in Facebook (najpogosteje uporabljena platforma), preden so imeli naprednejšo delavnico o kritičnem medijskem razmišljanju (glej poglavje 3 zgoraj). Večina sogovornikov na primer ni poznala nastavitve zasebnosti v aplikacijah WhatsApp in Facebook, ki predstavljajo pomemben korak zaščite pred goljufijami in manipulacijami v spletnem svetu.

Poleg tega so nekateri starejši zaradi zavedanja o lažnih novicah in spletnih goljufijah zavzeli zelo skeptičen in previden pristop. Zato starejši potrebujejo dodatne kompetence, da bi lahko na varen način povečali obseg svojih dejavnosti na internetu.

Nekateri avstrijski sogovorniki so želeli izvedeti več o orodjih za preverjanje dejstev, ki jim pomagajo razlikovati med resničnimi in lažnimi informacijami. Druge je zanimalo učenje novih konceptov in vsebin na način, da bi lahko učili druge vrstnike in sami delovali kot multiplikator.

Med intervjuji so se pojavila naslednja vprašanja, povezana z učnimi potrebami starejših:

- Kako se izogniti žrtvam digitalnih goljufij (npr. ukradena identiteta na Facebooku, lažna pošta)?
- Sprejemanje prošenj za prijateljstvo v Facebooku ali WhatsAppu: Kako sem lahko prepričan, da osebi lahko zaupam?

- Kaj lahko všečkam na Instagramu?
- Kateremu družbenemu omrežju lahko na splošno zaupam?
- Kateri spletni strani lahko zaupam? Kako se lahko prepričam, da so informacije resnične? Starejši radi delijo svoje misli in mnenja ter želijo vedeti, katero družbeno omrežje lahko uporabljajo in mu zaupajo.
- Kako ravnati z nezaželeno pošto in se izogibati e-poštnim sporočilom z neprijetno vsebino?
- Kako razlikovati med dobrimi in slabimi nameni? Manipulacija
- Kako razvozlati retorične trike?
- Kaj se zgodi, ko izbrišem sporočila v pametnem telefonu? Ali so izbrisana za vedno?

Italijanski starejši so imeli bolj osnovne učne potrebe in so želeli:

- se naučite uporabljati internet in sodobnejši pametni telefon.
- se naučite uporabljati računalnik.
- se naučite bolje uporabljati e-pošto in upravljati datoteke.
- imajo orodja za prepoznavanje lažnih novic in opravijo tečaj o kibernetiki varnosti.
- se naučite, kako se izogniti goljufijam in prepoznati prave novice od lažnih.
- Kako napisati sporočila na Whatsapp

Italijanski izobraževalci odraslih so menili, da + 65 je mogoče osveščati o lažnih novicah s pomočjo:

- podpiranje pri uporabi družbenih medijev.
- mlajše generacije (medgeneracijsko učenje).
- jezik, ki ga razumejo (glede na starost in psihofizično stanje).
- jih povabite k pozornemu branju in postavljanju vprašanj o prebranem. Na nek način jih poučite o zanesljivosti spletnih strani in jih naučite, kako ločiti uradne strani od tistih, ki to niso.

- znanstveno razširjanje in obveščanje o političnih, družbenih in aktualnih vprašanjih, ki so razumljiva, zanimiva in očitno temeljijo na raziskavah in študijah.

Izobraževalci odraslih v Italiji so v zvezi s posebnimi izzivi in učnimi potrebami starejših učencev (+65 let) glede digitalne pismenosti in veščin kritičnega mišljenja navedli naslednje:

- uporaba instrumentov in jezika v angleščini
- razlikovanje med povezavami, lažnimi spletnimi mesti in morebitnim tveganjem prevare
- ozaveščanje o izmenjavi osebnih podatkov.

Slovenski starejši iščejo tudi veliko več osnovnih znanj s področja IKT:

- Osnovne nastavitve pametnega telefona
- Uporaba interneta
- Podatkovno gostovanje
- Delovanje Wi-fi, Bluetooth
- Prenos aplikacij
- Pošiljanje e-poštnih sporočil s priponkami
- Navigacija (zemljevidi Google)
- Spletna plačila
- Rezervacija počitnic ali storitev

Na splošno se starejši učenci pogosto bojijo uporabljati nekatere funkcije doma sami, brez nadzora mentorja. V okviru ponudbe tečaja bi bilo zato pomembno okrepiti zaupanje v lastne sposobnosti, da bi starejši lahko pridobljeno znanje brez pomislekov uporabljali tudi v zasebnem življenju.

Med razgovori se je izkazalo, da so nemški starejši učenci bistveno bolj kritični do družbenih omrežij kot mlajši učenci. Ključni trenutek bo torej odpravljanje negotovosti glede tehničnih vidikov, da si bodo starejši upali iti na splet in slediti svoji presoji. Glede na nemške intervjuje torej ključni

problem ni kritično mišljenje, temveč opolnomočenje: starejši učenci se želijo naučiti o pasteh družbenih omrežij in interneta tudi v smislu prepoznavanja napačnih informacij, da bi se pri vsakodnevni uporabi družbenih medijev počutili bolj samozavestno.

Na Cipru so največje grožnje in s tem učne potrebe starejših državljanov naslednje: Varnost podatkov, zasebnost in zavedanje o njihovih pravicah: Kako ohraniti varnost in se izogniti prevaram in pastem, kako prepoznati grožnje in težave.

Večina grških udeležencev je v intervjujih navedla, da so trenutno glavne potrebe starejših

- uporaba digitalnega sveta za vsakodnevne dejavnosti, kot so obiski pri zdravniku.
- uporaba interneta za davčne namene in bančne transakcije.
- komuniciranje z družino in prijatelji prek družbenih medijev, razpravljanje in izmenjava mnenj.
- uporabo interneta za iskanje informacij o osebnih hobijih, spletnem nakupovanju, zabavi
- uporaba osebne e-pošte in učenje novih informacij prek YouTubea.

Glede lažnih novic in dezinformacij je večina v obeh skupinah omenila, da starejši oklevajo pri uporabi digitalnega sveta za svoje vsakodnevne obveznosti, kot so davčne potrebe in bančne transakcije, ker verjamejo v zvijačne računalniške programe in spletne goljufije.

Za Grčijo ni samoumevno, da bodo starejši poznali digitalni svet. Najboljši način za izobraževanje starejših in izboljšanje njihovega znanja bi moral biti najprej usmerjen v izboljšanje njihove kritične sposobnosti. Poleg tega bo uporaba avdiovizualnega gradiva za poučevanje starejših pripomogla k boljšemu razumevanju izobraževalnega gradiva. Eden od izobraževalcev odraslih je tudi poudaril, da je treba starejšim dati na voljo dodaten čas za usvajitev novih informacij, ki jih prejmejo. Prav tako je treba resno obravnavati oblikovanje starejšim prijaznejših komponent, saj imajo morda artritis ali drugo bolezen, ki jim otežuje uporabo tipkovnice ali drugih naprav za uporabo digitalnega sveta.

Zaključek

Pri oblikovanju učnega načrta tečaja TTT in pri izvajanju serije delavnic je treba pozornost nameniti resničnemu izpolnjevanju potreb posameznih učnih skupin. Pristop, usmerjen v potrebe, poudarja tudi veliko število strokovnjakov na tem področju.⁵³ Motivacijo učencev za obravnavo teme lažnih novic v družbenih medijih je treba temeljito raziskati in obravnavati. Ker je bilo v vseh državah ugotovljeno, da se večina anketiranih starejših državljanov na začetku zanima za pridobivanje osnovnih znanj IT, tega koraka ne bi smeli preskočiti, temveč bi ga morali resno upoštevati.

⁵³ https://digitol.eu/wp-content/uploads/2020/09/DIGITOL_Overall_Report_.pdf, str. 22.

5. Glavne potrebe izobraževalcev odraslih

Po vprašanju o učnih potrebah starejših se v tem delu poročila razmišlja o potrebah izobraževalcev odraslih, ki delajo s starejšimi na temo lažnih novic in kritičnega mišljenja. Podaja seznam kompetenc, ki bi jih morali imeti izobraževalci odraslih pri delu s starejšimi. Seznam je nastal kot rezultat terenske in dokumentacijske raziskave, navdih zanj pa je bilo tudi delo pri drugih intelektualnih rezultatih projekta SAFE.

Poglavje 5 vsebuje tudi pregled kompetenc, ki jih morajo trenerji še pridobiti, ali informacij, ki jim po lastni oceni še manjkajo, da bi lahko izvajali učno ponudbo za starejše učence. Zaradi preglednosti je to poglavje predstavljeno v obliki alinej.

1) Splošne potrebe pri delu z učenci v starosti

- Komunikacija v višini oči
- dobre socialne veščine, da se starejši učenci počutijo udobno, imajo moč in so cenjeni
- Zavedanje čustev: Obravnavajte strahove in negotovosti starejših.
- Znanje o tem, kako spodbujati starejše, da so samostojni in zaupajo v svoje sposobnosti reševanja problemov.
- Usmerjenost k potrebam
- Pozitiven in spodbuden => ne preveč kritičen.
- prilagodljivost in sposobnost prilagajanja učne vsebine potrebam skupine (udeleženci lahko vedo več, kot je bilo pričakovano, ali pa obratno).
- biti duhovit in zgovoren
- Pripravljeni deliti svoje osebne zgodbe
- Spodbujanje medsebojne podpore in medgeneracijskega učenja.
- zavedanje o morebitnih okvarah sluha ali vida (saj nekateri udeleženci tega morda ne bodo takoj priznali).

- Znanje o igrah, ki so jih starejši učenci vajeni (npr. križanke, uganke) in jih je mogoče kombinirati s samoučno vsebino.
- Delavci znanja se morajo hitro učiti in prilagajati hitrim spremembam, ki jih trenutno opažamo.
- Odprtost, spoštovanje, potrpežljivost in empatija do starejših.
- zavedanje (lastnih) stereotipov glede starosti, spola, socialnega/izobraževalnega ozadja itd.
- poznavanje obvladovanja konfliktov.

2) Potrebe v okviru usposabljanj o kritičnem mišljenju/digitalnih kompetencah

- poznavanje različnih oblik lažnih novic, mehanizmov, zgodovinskega in novega razvoja lažnih novic (npr. "deep fake"), obstoječih orodij, ki se lahko uporabljajo pri odkrivanju lažnih novic.
- Kako povezati teme lažnih novic z vsakdanjim življenjem starejših
- Poznavanje različnih študij primerov in aktualnih primerov lažnih novic v družbenih medijih
- Dobro poznavanje glavnih spletnih strani/sporočilnikov družbenih medijev, ki jih uporabljajo starejši (Facebook, WhatsApp), pa tudi drugih platform družbenih medijev, ki jih lahko uporabljajo (npr. Instagram, Twitter).

3) Potrebe v smislu "Kaj še potrebujejo izobraževalci odraslih, da bi lahko izvedli usposabljanje o lažnih novicah in kritičnem mišljenju"?

a) Didaktika

- Opredelitev smeri usposabljanja in didaktično-izobraževalnih metodologij; poglobitev znanja o tehnikah usposabljanja, namenjenih osebam na osnovni ravni digitalne pismenosti.
- Znanje o tem, kako pripraviti kurikularne pristope in metodologije poučevanja za usposabljanje o kritičnem mišljenju.

b) Lažne novice

- Opredelitev pojava lažnih novic in tako imenovanih "odmevnih sob" z družbeno-kulturnega, tehnično-komunikacijskega, gospodarskega in političnega vidika.
- Mehanizmi hitrega širjenja in virusne okužbe lažnih novic
- Informacijski in dezinformacijski viri kot močno politično orožje
- Narava in struktura lažnih novic: kako nastajajo lažne novice
- Spoznajte glavne strategije za spopadanje z lažnimi novicami
- Opredelite okvir, ki se nanaša na miselne pristranskosti in čustvene mehanizme, ki omogočajo in povečujejo globalni pojav lažnih novic.
- V priročniku prejmite primere spletnih mest, ki očitno prikazujejo lažne novice. Po njih bi se lahko nato sprehajali in o njih posebej razpravljali z udeleženci v praksi.

c) Družbeni mediji

- Družbena omrežja, skupnosti prakse, pametne množice, družbeni silosi in odmevne komore
- "Všečki" v družbenih omrežjih in oblikovanje napovednih modelov osebnosti

d) Kritično mišljenje

- Disciplinarne in interdisciplinarne didaktično-izobraževalne strategije za oblikovanje kritičnega in nemanipulativnega mišljenja

e) Različni

- Prejeli boste priročnik, ki bo zajemal ključna vprašanja: Kako začeti s temo? Kje poiščem udeležence? Kaj je znano in na čem naj gradim?
- Prejemanje seznama internetnih naslovov za preverjanje dejstev

6. Najboljše prakse in pasti

To poglavje temelji na rezultatih dokumentacijske raziskave in povratnih informacijah, ki so jih partnerji prejeli med terensko raziskavo. V njem je povzeto, kaj se po izkušnjah in mnenju strokovnjakov pri izobraževanju starejših o lažnih novicah in krepitvi njihovih sposobnosti kritičnega mišljenja dobro obnese in čemu se je treba izogibati. Poglavje 6 vključuje tudi predloge in ideje starejših in izobraževalcev odraslih za oblikovanje izobraževalnih ponudb za starejše o veščinah kritičnega mišljenja in digitalne pismenosti. Razdeljeno je na naslednja področja: predlogi za didaktiko, predlogi za vsebino, predlogi za strukturo delavnice in predlogi za okolje/format.

Zaradi jasnosti je naveden v obliki točk.

Kaj je najboljše pri izobraževanju starejših o lažnih novicah in kritičnem razmišljanju?

1) Didaktika

- Ukrepi in učna vsebina morajo biti zasnovani tako, da jih starejši lahko povežejo z njimi, npr. na podlagi preteklih izkušenj. Pričakujejo, da bodo tečaji vsebovali praktične primere, na katere se bodo lahko sklicevali in tako povezali abstraktne vsebine z vsakdanjim življenjem. Enako menijo tudi inštruktorji, zato tečaj ali posamezna srečanja raje začnejo z zbiranjem izkustvenih informacij in primerov od udeležencev. Te lahko analizirajo individualno ali v skupinah in o njih nato razpravljajo. Udeleženci tako čutijo, da jih jemljejo resno, da so vključeni in se zavedajo, da je tečaj prilagojen njihovim potrebam. Izvajalci usposabljanja pa spoznajo, kaj udeleženci potrebujejo, in razmeroma hitro vedo, kako jih s preprostimi sredstvi pripeljati do cilja.
- poskrbite, da bodo udeleženci dovolj večji uporabe pametnih telefonov in tabličnih računalnikov, ko bodo praktični primeri izvedeni na digitalnih napravah.

- Starejšim je treba dati čas za izmenjavo lastnih izkušenj in prenos znanja med seboj. Prepoznavanje, vrednotenje in razvijanje znanja in spretnosti starejših generacij prek skupinskih dejavnosti ima velik potencial.
- Uporabite skupinske razprave: Posredujte prispevke, povezane s temo, in o njih razpravljajte. Ker starejši običajno radi delijo svoje izkušnje in mnenja, to izkoristite in nadgradite.
- Razlage, ki jih poda trener, morajo biti oblikovane čim bolj konkretno in realistično.
- Ponovitve: Starejši se naučijo, kako prenesti aplikacijo, nato jih prosimo, naj prenesejo aplikacijo "WhatsApp", na koncu pa jih prosimo, naj prenesejo katero koli aplikacijo, ki se jim zdi koristna.
- Udeležence spodbudite, da kadar koli postavijo vprašanja.
- Jezik mora biti jasen in brez pretiranega žargona (angleščina). Angleškim izrazom ali tehničnim izrazom se ni treba nujno izogibati, saj so starejši učenci radovedni, da spoznajo definicijo običajnih izrazov, vendar jih je treba vedno razložiti. Najbolje je, če udeleženci prejmejo tabelo/glosar, v katerem so pojasnjene tuje besede. Na začetku razložite osnovne izraze, da že takoj na začetku zmanjšate zadržke in da se raven znanja izenači. Da bi to zagotovili, predlagamo, da zberete izraze, povezane s temo, in o njih razpravljate tudi s pomočjo zbirke pogosto zastavljenih vprašanj, da predvidite ponavljajoča se vprašanja udeležencev.
- Za lažjo ponazoritev spletne teme naredite primerjave z drugimi področji življenja. Ker starejši pogosto še naprej uporabljajo svoje običajne vire, zdaj pa jih uporabljajo tudi na spletu, lahko temo lažnih novic uvedete z razpravo o tem, na katerih drugih področjih življenja so se udeleženci srečali z lažnimi novicami. Na ta način bi lahko zgradili most med znanimi življenjskimi okolji in izkušnjami ter spletnim svetom. V tem okviru bi lahko pokazali, da so lažne novice vedno obstajale, vendar internet ponuja bolj izpopolnjene tehnične možnosti za njihovo prikrivanje.
- Zagotovite visok delež prakse.

- Izobraževalec odraslih mora posredovati pozitivno podobo glede na starost, spol, izobrazbo in socialno okolje.
- Izobraževalci odraslih lahko delijo svoje osebne zgodbe, ker jih vaše občinstvo dejansko posluša, npr. ko govori o navigacijski aplikaciji, lahko izobraževalec pove zgodbo o svoji osebni izkušnji z jadranjem.
- Novo učenje zavijte v zabavne zgodbe.
- Trenerji se morajo zavedati, da je mnogim starejšim ljudem neprijetno, ko ne slišijo več dobro. Da bi zmanjšali negotovost, si morajo prizadevati, da govorijo počasi, jasno in dovolj glasno. Kot vedno pri poučevanju in usposabljanju je priporočljivo postavljati vprašanja ("Ali so vsi v redu?" "Ali so vsi razumeli?").
- Ne bojte se heterogenosti ciljne skupine, temveč jo uporabite.
- Upoštevajte, da je glavni razlog za uporabo družbenih medijev pri starejših želja po odnosih in sodelovanju v družbi.
- predstavitev vsebine tečaja na multimodalen način: predstavitev informacij v obliki besedila, fotografij in infografike, z učnimi videoposnetki, interaktivnimi primeri
- motiviranje udeležencev, da po končanem usposabljanju prostovoljno usposabljaajo druge starejše.

2) Metode

- Delavnice, igre vlog, simulacijske igre, lomilci ledu, predstavitve, razprave in debate, analiza prebranega gradiva, kritično pisanje, interaktivne dejavnosti na prostem in v zaprtih prostorih ter medkulturne igre za oblikovanje ekipe.
- Ustvarite majhne skupine, da ustvarite sproščeno in prijateljsko vzdušje, omogočite boljše povezovanje skupine in boljšo komunikacijo ter boljše možnosti za učenje drug od drugega, izmenjavo idej, posvetovanje, sprejemanje odločitev in aktivno sodelovanje.
- Neformalne dejavnosti igrifikacije z osnovnim ali srednje zahtevnim tehničnim jezikom

3) Vsebina

- poučite starejše, kako uporabiti različna analitična in praktična orodja za prepoznavanje lažnih novic. Obravnavajte temo lažnih novic, da bi pri starejših spodbudili razvoj kritičnega in samostojnega razmišljanja ter bolj ozaveščeno uporabo informacij in novic, ki jih najdemo na spletu.
- Npr. uporaba testa CRAP, ki starejšim omogoča razvrščanje vsebine resnice in sprejemanje odločitev na podlagi zavarovane ravni informacij. Povečajte kritično ozaveščenost v kontekstu družbenih medijev, da bodo starejši preklopili in spremljali v dvomljivih primerih. Zlasti pri čustvenih argumentih dajte starejšim na voljo orodja, da se opolnomočijo in še vedno jasno vidijo ali so vsaj pozorni. To od izvajalcev usposabljanja zahteva veliko občutljivosti, saj morajo udeleženci dvomiti o lastni presoji: V okviru tečaja se morajo tudi izobraževalci odraslih spraševati in preverjati: Ali že imam mnenje, ki se mi zdi potrjeno v informacijah, ki jih imam na voljo?
- Vsakdanje zgodbe in primeri so pomembni, da udeležence prepričamo o pomenu kritičnega razmišljanja in jim pojasnimo, da nihče ni zaščiten pred tem, da bi postal žrtev lažnih novic/internetnih goljufij.
- Kaj so roboti v družabnih medijih in kako jih prepoznati?
- Kaj vključujejo družbeni mediji (poleg Facebooka in WhatsAppa)?
- Katere so različne vrste lažnih novic v medijih? (npr. objave, videoposnetki, globoki ponaredki, slike, ...)
- Poznavanje različnih vrst zavajajočih ali lažnih informacij.
- Zgodovina lažnih novic.
- Zakaj nastajajo lažne novice in kako delujejo? Udeležencem pokažemo, kako ustvariti svoje lažne novice, da bi razumeli načela v ozadju.
- Preberite več o orodjih za preverjanje dejstev, ki jim pomagajo razlikovati med resničnimi in lažnimi informacijami.
- Oglejte si vzorčna spletna mesta z lažnimi novicami, od preprostih primerov, ki jih je lažje opaziti, do bolj prefinjenih.
- Komu koristi obstoj lažnih novic?

- Zakaj se lažne novice tako hitro širijo?
- Kako lahko prispevam k širjenju lažnih novic?
- Osredotočite se na Facebook in WhatsApp, saj sta to najbolj priljubljeni platformi družbenih medijev med starejšimi.
- Poiščite dobro ravnovesje med prikazovanjem prednosti spletnega sveta ter tudi njegovih tveganj in varnostnih vprašanj.
- Razmislite o etiki informacij in lažnih novicah: ozaveščanje o tem, kako dezinformacije in propagandni dogodki ovirajo demokracijo, spodbujanje kritičnega razmišljanja, medijske in digitalne pismenosti. Razmišljati o stebrih demokracije in temeljni vlogi starejših kot evropskih državljanov pri ohranjanju demokracije ter spodbujati njihovo socialno in digitalno vključenost.

4) Gradivo in gradivo

- Ob koncu pouka lahko učencem razdelimo kratek referenčni priročnik, da si lahko na kratko ogledajo nekaj ključnih točk. To bi lahko storili za vsako temo, npr. merila za ugotavljanje pristnosti slike in opis uporabnega orodja za to.
- Gradivo je lahko natisnjen prikaz uporabljenih diapozitivov v programu PowerPoint, predvsem pa mora vsebovati veliko slik in le minimalno uporabo besedila.
- Bodite pozorni na pravo velikost pisave.
- Številne slike
- Velika pisava
- Nekaj tehničnih izrazov

5) Struktura

- Nizkopražne in privlačne ponudbe
- Usposabljanja v manjšem obsegu
- Vedno načrtujte dovolj časa za spontane razprave in izmenjavo izkušenj med udeleženci.

- Če delavnica zahteva predhodno digitalno znanje, to navedite. Lahko sta dve različni ravni; ena za ljudi brez predhodnih izkušenj ali z zelo malo izkušnjami in druga za bolj napredne učence.
- Na začetku uvodnega kroga lahko udeležencem ponudimo znano obliko "Du" (v nemščini), saj so izkušnje vodij usposabljanja pokazale, da imajo starejši učenci običajno raje to bolj znano obliko.
- Gradnja odnosov med vodjo usposabljanja in udeleženci je bistvenega pomena, zlasti ko gre za občutljive teme, kot so "lažne novice". Igre za prebijanje ledu na začetku pouka so dober način za krepitev zaupanja.
- Če je predvidena nadaljevalna delavnica, povejte udeležencem, da bodo imeli možnost postaviti vprašanja, ki so se pojavila od prejšnjega srečanja.
- Poskusite ohraniti enako strukturo za vsak razred, saj starejši učenci raje ohranjajo rutino.
- Seanse ne smejo trajati več kot 60 minut.
- Starejšim bi lahko pomagalo, če bi jih lahko nadzorovali na njihovih lastnih napravah.

6) Nastavitev in oblika

- Priskrbite vrč vode in razrede.
- Poskrbite, da bo vsak udeleženec dobro videl diapozitive.
- dajte prednost osebnim pred spletnimi tečaji ali pa ponudite tečaj v obeh oblikah, spletni in osebni. Potreba po spletni pomoči s takojšnjim klepetom ali forumom v primeru spletnih tečajev.

Na koncu morajo dobavitelji upoštevati, da morajo na pravi način pridobiti starejše učence: Veliko ponudb zahteva, da ste že na spletu. Seveda na ta način ne morete doseči "offlinerjev". Razglednice in letaki, oglas v regionalnem dnevnem časopisu, prisotnost v centrih za izobraževanje odraslih, domovih za starejše itd. so lahko veliko bolj učinkoviti za doseganje te ciljne skupine.

Pasti: čemu se izogniti pri izobraževanju starejših o lažnih novicah in kritičnem razmišljanju

- Izogibajte se klasični didaktični obliki, dajmo prednost izmenjavi in izhajanju iz njihovega zornega kota. Spodbujajte strategijo, osredotočeno na igro.
- Na posamezno vadbo ne smete naučiti preveč novega znanja. Bolje je nadaljevati postopoma, vmes narediti zaključek in nato preiti na naslednjo temo ali poglavje.
- Bodite previdni pri korektivnih ukrepih in se raje osredotočite na to, kar gre dobro.
- Ne zanemarite dejstva, da starejši od interneta pričakujejo, da bo obogatil ali olajšal njihovo vsakdanje življenje. Ne želijo ali ne zmorejo se ukvarjati z zapletenimi vprašanji. Ponudniki se morajo zato osredotočiti na prijaznost do uporabnika (uporabnost). Vsi starejši ne pridejo v stik z internetom prostovoljno. V teh primerih je treba poleg splošnih zahtev glede uporabnosti, primernih za starejše, razumeti tudi nezaupanje do "tehnologije".
- Dolge video lekcije, ki bi jim bilo težko slediti.
- Ustvarjanje dejavnosti, ki zahtevajo veliko pozornosti in veliko informacij. Dejavnosti s starejšimi niso uspešne, če izobraževalci odraslih ne upoštevajo socialnega in psihološkega okolja starejših ter ne vzpostavljajo čustvenih vezi.
- če ne upošteva socialnega in psihološkega okolja starejših in če izobraževalci odraslih ne vzpostavljajo čustvenih vezi s svojimi učenci.

7. Seznam virov

Seznam virov o lažnih novicah, kritičnem mišljenju in starejših uporabnikih interneta iz prejšnjih projektov/iniciativ:

"SLACC - Ustavite laži proti podnebnim spremembam": Ta projekt je namenjen razvijanju sposobnosti kritičnega razmišljanja o podnebnih spremembah. Cilj projekta SLACC je pri mladih povečati sposobnost kritičnega razmišljanja in zagotoviti komunikacijske spretnosti, potrebne za razbijanje lažnih novic o podnebnih spremembah. SLACC želi mlade pripraviti, da postanejo podnebni ambasadorji in branijo naš planet pred uničujočimi praksami. Spletna stran: <https://slacc-project.eu/>

"MEGA - Make Europe Great Again": Cilj projekta je okrepiti mlade kot potencialne ambasadorje evropske ideje, tako da jim pomaga razkriti evrofobična in populistična izkrivljanja podobe Evropske unije. Njegovi cilji so spodbujati kritično mišljenje mladih, da bi lahko bolje razkrinkali evrofobične mite in napačne predstave o Evropski uniji ter razvijali pozitiven odnos do Evropske unije in njenih temeljnih vrednot. Spletna stran: <https://www.bupnet.de/mega-make-europe-great-again>

"NOAF - Brez alternativnih dejstev": Projekt za boj proti namernim dezinformacijam v digitalnih tehnologijah z razvijanjem veščin kritičnega mišljenja in medijske pismenosti. Da bi se soočili s temi izzivi, si projekt No Alternative Facts prizadeva osveščati mlade državljane o vlogi, ki jo lahko imata propaganda in napačna uporaba digitalnih medijev pri ustvarjanju kulturnih pogojev za ekstremistično, rasistično, ksenofobno in radikalno vedenje, hkrati pa spodbuja premišljeno in kritično uporabo medijev. Spletna stran: <https://www.noalternativefacts.net>

"SASSI - Silver Age Silver Sage Initiative": Cilj je podpreti starostno občutljive pristope k stalnemu strokovnemu razvoju za starejše učence in delavce. Glavni cilj projekta je opolnomočiti starajočo se delovno silo z razvojem inovativnih strategij usposabljanja, ki jih je mogoče uspešno uporabiti tako pri stalnem strokovnem izpopolnjevanju (CPD) za zaposlene 50+ kot pri programih poklicnega izobraževanja in usposabljanja za aktivne odrasle iskalce zaposlitve. Poleg tega si projekt prizadeva razviti starostno občutljive pristope k učenju in stalnemu strokovnemu razvoju, da bi aktivno vključili starejše delavce in iskalce zaposlitve

Spletna stran: <http://www.sassi-project.eu/>

Projekt **SASSI** je privedel do dveh nadaljnjih projektov:

"SASSI-Delo na - Pobuda Silver Age Silver Sage Initiative.": Projekt SASSI-Working On se ukvarja z izzivom "dela naprej" z razvijanjem in preizkušanjem starostno občutljivih in "delovno življenjskih" pristopov h kariernemu pregledu in usmerjanju, da bi zadovoljili potrebe starejših (50+), ki morajo ali želijo "delati naprej" tudi v 60., 70. in več letih. Projektni partnerji bodo razvili inovativen program usposabljanja za vodje usposabljanja in poklicne svetovalce, da bi razširili in izboljšali dostop starejših do bolj starostno občutljivega poklicnega svetovanja, posodabljanja spretnosti in priložnosti za pridobivanje delovnih izkušenj.

Spletna stran: <https://www.sassi-workingon.net/blog/2020/02/26/sassi-working-on-learning-projects/>

"SASSI LLC - Poklici v poznejšem življenjskem obdobju": Trajanje projekta: 11/21-10/23

"Srebrno kodiranje": Projekt Erasmus+, katerega cilj je izboljšati digitalne spretnosti ljudi, starejših od 55 let, in okrepiti njihove sposobnosti kodiranja.

"e-Protect": Cilj projekta e-Protect je obravnavati potrebe starejših ljudi po varstvu potrošnikov in podatkov med uporabo interneta, tako da se seznanijo z uporabo orodij IKT, in jim zagotoviti

prilagojene možnosti usposabljanja, ki bodo odgovorile na izzive sodobne družbe.
Spletna stran: <https://eprotect-project.eu/>

"Razbijači mladinskih mitov": Projekt Youth MythBusters (YMB) je namenjen spodbujanju mladih in tistih, ki jim grozi socialna izključenost (NEET), k sodelovanju v državljanstvu in političnem življenju, da bi izboljšali demokracijo ter se borili proti manipulacijam, dezinformacijam in lažnim novicam. V okviru projekta bodo mladi vplivneži s programom krepitev zmogljivosti posebej usposobljeni za aktivno udeležbo v državljanstvu in demokratičnem življenju ter prevzem vodilne vloge pri aktiviranju in vključevanju svojih vrstnikov, da bi se soočili z izzivi, ki jih prinaša nizka državljanska in politična angažiranost, ter da bi tudi sami aktivno sodelovali v teh sferah življenja.
Spletna stran: <https://www.youthmythbusters.eu/>

"Prekrižane žice": Cilj dvoletnega projekta KA2 Erasmus+ z naslovom WIRES-CROSSED je ustvariti medijski okvir skupnosti, ki lokalnim skupnostim daje znanje, zmožnosti in veščine, ki jih potrebujejo za ustvarjanje, vodenje in vzdrževanje obsežnih medijskih storitev za svoje prebivalce. Njegov glavni cilj je opolnomočiti lokalne prebivalce in jih združiti pod okriljem medijske skupnosti z namenom razširjanja natančnih novic o njihovi soseski in kraju.

Pobuda bo sledila strategiji razvoja skupnosti, ki temelji na sredstvih, da bi izkoristila vire v skupnostih, v katerih imajo partnerji sedež, in jih združila pod skupno zastavo medijev skupnosti, da bi državljanom posredovala natančne lokalne novice.
Spletna stran: <https://wirescrossed.eu/>

"Besede so kamni" in "ODLOČITE SE": Oba projekta vsebujeta vire in uporabno vsebino o lažnih novicah in veščinah kritičnega razmišljanja pri uporabi interneta ali družbenih medijev. V [gradivu za usposabljanje](#) "Besede so kamni" lahko najdete informacije o tem, kako nastajajo lažne novice. V [gradivu za usposabljanje](#) projekta COMMIT lahko najdete koristne informacije in vaje za delavnice o digitalnih veščinah, lažnih novicah, propagandi in še veliko več. Vsa ta gradiva vsebujejo

pomembne vsebine, ki jih lahko prilagodimo naši glavni ciljni skupini starejših odraslih.

Spletne strani: <https://www.wordsarestones.eu>; <https://commitproject.eu/resources/>

Digitalni starejši državljani - tečaj usposabljanja: Vsebuje seznam treh modulov, ki lahko starejšim pomagajo, da se počutijo bolj samozavestne pri vsakodnevni uporabi tehnologij IKT. Vsebuje tudi pet modulov, ki lahko izobraževalcem odraslih pomagajo, da se počutijo bolj samozavestno pri izvajanju usposabljanj o tehnologijah IKT za svoje udeležence.

Spletna stran: <https://dsc.erasmus.site/digital-life-training-course/>

ERASMUS+ 2019: **"SLOW LEARNING: Razvijanje spretnosti inštruktorjev IT za starejše"**

Spletna stran: <https://slowlearning.eu/slowlearning-project-for-seniors/>

ERASMUS+ KA2 2020: **"TuDOrs. Preoblikovanje učnih težav v priložnosti"**

Spletna stran: <https://tudors.academy/tudors-project-is-approved/>

ERASMUS+ BEPRESEL: **"Boljša priprava na življenje starejših"**

Spletna stran: <https://bepresel.eu/>

Videoposnetki

Video o "Fake News - Facts and Fiction" v britanski angleščini:

<https://www.youtube.com/watch?v=8X5B93C6OKI>

Videoposnetek o dezinformacijah, namenjenih starejšemu prebivalstvu Evrope: <https://www.age-platform.eu/event/seniors-under-attack-disinformation-targeted-europe%E2%80%99s-older-people> (povezava do videoposnetka je na voljo na tem spletišču)

Prava ali lažna igra: <https://assistant.google.com/services/a/uid/000000beda000027>

Generator lažnih novic: Kdo sproži viralne dezinformacije:

<https://www.youtube.com/watch?v=UAY6PI5UtSU>

Kako delujejo lažne novice: <https://www.youtube.com/watch?v=frjITitjisY>

Video o bočnem branju: <https://www.youtube.com/watch?v=SHNprb2hgzu&t=8s>

Fit gegen fake news - Posnetek panelne razprave:

<https://www.youtube.com/watch?v=Hn8ubUxEYfY>